

Knektarna i släkterna Hjelm och Leindal

I Fädernas Spår För Framtids Kunskap



Claes Hjelm
Brottby Vallentuna
januari 2016
clhj@outlook.com
ver. 2.0



9 Fäders Spår för Framtids Kunskap



Gustav Vasa talar till dalkarlarna
målning av Johan Gustav Sandberg

"Bara den som känner sin bakgrund har en framtid."

Wilhelm von Humboldt (1767-1835)

Förord

Släkterna Hjelm och Leindal - En resa genom fem sekler, bland torpare och knektar som slagits mot både fransmän och ryssar i flera krig

Släkterna

Släkterna Hjelm och Leindal består i huvudsak av torpare, bönder, dagsverksarbetare, inhysehjon och i några fall även fattighjon. Båda släkterna kommer från mellansverige, från Dalarna i norr via Stockholm, Södermanland, Östergötland och Halland i sydväst.

En hel del blev soldater, eller knektar, som är ett mer vanligt ord i denna resa. Att bli knekt var ofta det enda sättet till att kunna bilda familj, få en utkomst, bostad och lite mark att odla för att dryga ut de knappa inkomsterna. Många drog ut i krig, en del kom hem, några satt i fångläger under svåra umbäranden. Några kom aldrig hem utan dog i leran, smutsen och blodet.

Knekten - Jordbrukets förnyare

Att bli knekt var ofta det enda sättet till att kunna bilda familj, få en utkomst, bostad och lite mark att odla för att dryga ut de knappa inkomsterna.

Jordbrukets förnyare är en beteckning man kan sätta på soldaten och torparen i det ständiga knekthållet. Om det var något förutom att försvara landet som soldaterna var bra på, är det just detta att odla marken. I de flesta socknar runt om i landet, lade man soldattorpen utanför byn. Det var på den gemensamma utmarken som soldattorpen växte upp.

I avtalen mellan allmogen och kungen stadgades att marken som avdelades skulle var ca 1/2 tunnland och den bästa i socknen. Men eftersom den bästa jorden i byarna redan var upptagen lades soldattorpen på byns allmänning eller utmark. Genom att förvandla stenig skogsmark, vattensjuka gläntor till bördig åkerjord blev soldatens odlargärning stor.

När det gäller fähuset som hörde till torpet skulle detta ha samma mått som bostadshuset och rymma två kor, samt plats för några får, höns och gris. När det gällde dragdjur var soldaten hänvisad till roteböndernas goda vilja. I vissa kontrakt mellan soldaten och roten var stadgat att dragare skulle ställas till soldatens förfogande.

För att uppmuntra de som ägnade sig åt nyodlingsarbetet inrättades Patriotiska Sällskapet odlingsmedalj. Denna medalj var det ett flertal soldater som under första decennierna av 1900-talet fick motta.

Claes Hjelm
Brottby, Vallentuna
november 2015

Sammanfattning av knekten

Att anskaffa en lämplig person som kunde bli soldat, vilade helt på rotens bönder. Dessa hade den lokala kännedomen om människorna och var därför bäst lämpade att rekrytera manskapet. Ser vi till de krigiska tiderna i historien var det inte alltid lätt att få fram soldater tillräckligt fort. Under krigsåren skulle varje torp där det fanns en vakans åter vara tillsatt med en ny soldat innan mars månads utgång. Det var på sommarhalvåret som kriget till största delen utkämpades och då fick det inte finnas några vakanser.

Vid fredstid skulle soldaten som avgick av en eller annan orsak vara ersatt inom tre månader då annars en vakansavgift fick betalas av rotens bönder. Om det skulle visa sig att arbetet inte gick tillräckligt fort med att skaffa en ny karl kunde enligt Carl XI rotemästaren tvångskommenderas till tjänsten. Ser man till de första hundra femtio åren av det ständiga knekthållets historia var det, under denna tids fredsperioder, relativt lätt att få manskap. Yrket som soldat hade en hög status bland annat av den anledningen att det var soldaterna som i dåtidens samhälle var beresta.

SOLDATTORP

Det var vid vägkanten utanför torpet den gamle soldaten fick höra hur det var på heden. Soldaten var även en av de ur de breda folklagren som fick lära sig ett civilt yrke som behövdes i armén och den ädla konsten att skriva och läsa, som var en viktig förutsättning.



Det senare förde även med sig att det var han som blev skolläraren och med den militära pedagogiken lärde barn och äldre i socknarna att skriva och läsa långt innan folkskolestadgan införts i vårt land.

Att yrket som soldat gick i arv var nästan mer regel än undantag. Ofta är det den äldsta av sönerna i det lilla soldattorpet som går samma väg som fadern, det är inte helt ovanligt att man kan spåra flera generationer med soldater. När det gäller flickorna i en soldatfamilj är det inte ovanligt att dessa gifter sig med en soldat.

Ett av de landskap som har haft flest soldater inom organisationen "Det ständiga knekthållet", var Småland. Vilhelm Moberg ger också den småländske indelte soldaten en status och plats i dåtidens samhälle och historien genom sin berättelse "Raskens", vilken utkom 1927 och som redan första året trycktes i två upplagor.

Visst finns han i verkligheten Rasken. Det finns många i hela landet som har detta namn, men det som Moberg beskriver i sin berättelse bygger på historien som han själv i mångt och mycket upplevt genom att ha hört sin fader soldaten Carl Gottfrid Moberg berätta om livet som soldat.

Denne man har blivit Sveriges mest kände indelte soldat genom Mobergs berättelse. Dock har han och övriga ca fem hundratusen soldater i Knekthållet ett gemensamt och det var deras tro på ett fritt Sverige och på livskraften i den jord de var satta att odla. Manskap vid lägerhydda Det var i glada vänners lag som soldaten berättade och fick höra nyheter berättas från hela landet.

De flesta med svensk bakgrund i ådrorna har någon knytning till dessa genom att vara släkt i rakt nedstigande led till en soldat i yngre indelningsverket. En organisation som bara fanns i vårt land.

När han antogs skedde detta först av rotens bönder som samstämmt föreslog en person som soldat för just deras soldattorp. Definitivt antagande skedde sedan vid nästföljande generalmönstring då försvarets företrädare skulle godkänna den föreslagna personen.



Här Ture Färdinand Stackell tillsammans med fadern Carl Stackell, båda soldater i Norra Fågelås socken.



För soldaten var det efter godkännandet att hämta sin utrustning som sedan förvarades hos rotebonden i den så kallade rotekistan.

När soldaten var antagen var det ofta vid det årliga mötet som han fick nyheter från den stora världen. Genom det täta samarbetet som soldaten hade på heden spred sig där nyheterna från som det då hette ”hela världen”.

Som regel var det vid femtio års ålder som den indelte soldaten drog sig tillbaka. Det var då man i socknarna fick en välutbildad person som sett sig om i världen och det var inte sällan som soldaten anställdes som kyrkvaktmästare, kyrkoskrivare, fjärdingsman mm. De flesta socknarna var måna om sina soldater och ställde upp för dem när de slutat sin tjänst med både bostad och arbete.

Indelningsverket upphör den 31 december 1901 då vi växlar över till värnpliktsarmén som nyligen även det försvann.

Den som 1901 var indelt soldat kunde om han så önskade fortsätta att vara soldat så länge han själv det ville. Detta förde med sig att försvaret hade i början av 1900-talet en stor tillgång i allt det kunnande indelningsverkets manskap hade.

Under de sista åren av 1800-talet hade många soldater av legan (lönen) fått denna insatt på ett bankkonto. Dessa pengar räddade många från stor fattigdom och gjorde i stället att det fanns hos soldaterna ett sparat kapital som blev grundplåten när de av rotens bönder köpte de små soldattorpen.

Vid unionskrisen 1905 visar det sig att många av de som fortsatt att vara soldater slutade. För många var denna kris lika med krig med Norge och det ville man inte vara med om, utan tog då avsked.



För några blev avskedet även en möjlighet att få pengar från Vadstena krigsmanshuskassa. Dessa soldater som i dag skulle kallas för ”pensionärer” blev som det då hette ”gratialister”.

Redan drottning Kristina inrättade i Vadstena på 1640-talet en pensionsinrättning för soldaterna som medverkat i trettioåriga kriget. En inrättning som sedan levde kvar ända in tills den sista människan i Sverige som varit indelt soldat, Axel Ljung i Floby, gick bort i augusti 1983. Då fanns det i denna den första svenska pensionsinrättningen 4 miljoner kvar.

KNEKTARNA I SLÄKTERNA HJELM OCH LEINDAL

I släkten Hjelm och Leindal finns i november 2015 25 stycken soldater eller knektar som man sade. Elva stycken finns omtalade i detta dokument och var alla

inblandade i de olika krigen Sverige deltog i, från *Det Trettioåriga kriget 1630 – 1648* fram till *Fälttåget mot Norge 1814*. Några dog, några var krigsfångar, men alla led oerhört mycket och några var tvungna att som det -heter i generalmönsterrullorna- att kasseras, vilket uttryck [författarens kommentar].

Några exempel på lidande, *Näsa bortskjuten av gevärskula*, svårt infekterat och frostskadad näsa. *Skottskada i ben*, svårt infekterat så till den milda grad att det ”växte maskar i såret”. Tillfångatagna soldater användes alltså som dragdjur, en anteckning av livgrenadjären Petter Hjelm som bland annat skrev;

*”De plågade oss värre, långt värre än förut
De plågade oss över vår förmåga.
Så fingo vi lik oxar draga för plog...”*

Dessa rader är en del av en längre text som Petter skrev och upplevde. Man använde alltså människor som dragdjur. För några innebar det även många år av krigsfångenskap i både Frankrike och Norge.

En del soldater kommenderades också till hårda arbeten med att bygga Göta Kanal. En soldat var med i krigen 1805, 1807, 1808, 1813 och 1814 och utöver detta hade fem kommenderingar till Göta Kanalbygget!

Läs mer om hans upplevelser under ”Levnadshistoria – Petter Hjelm” i detta dokument.

Innehåll

Sammanfattning av knekten.....	4
Innehåll.....	8
Knektarna i släktena Hjelm och Leindal.....	9
Krigen som soldaterna deltog i.....	10
Jon Yxhammar på Wiggetorpet, Kisa socken, Östergötland.....	11
Petter Hjelm på Hagstugan, Kisa socken, Östergötland.....	12
Gustav Spång på Svensbohemmet, Asby socken Östergötland.....	13
Nils Malmén på Sandstugan, Västra Eneby socken, Östergötland.....	14
Hemming Millberg på Åbylund, Vårdnäs socken, Östergötland.....	15
Hans Slägga på Backa No. 16, Rättviks socken, Dalarna.....	16
Pär Alvarsam på Elfdahlsgården, Rättviks socken, Dalarna.....	17
Johan Ekberg d.y. på Uppeby soldathus Hacksta socken, (C).....	18
Anders Lärka på Backa No. 16, Rättviks socken, Dalarna.....	19
Olof Tyrson på Gibbehult, Tidarsrums socken (E).....	21
Bol-Michel Grubb, Bolet, Loka By Älvdalens socken, Dalarna (W).....	22
Svenska Pommern.....	23
Levnadshistoria – Petter Hjelm.....	27
Levnadshistoria – Johan Yxhammar.....	39
Levnadshistoria – Husaren Johan Ekberg.....	41
Levnadshistoria – Soldaten Anders Lärka.....	47

Knektarna i släktena Hjelm och Leindal



PERSONER

Nr.	Namn	Län	Födelse	Död
1	Alvarsam, Pär, Rättvik	W	1793-08-26	1878-10-11
2	Denter, Per	D	1752-08-09	1791-02-24
3	Ekberg, Jan	C	1757-11-20	1797-08-31
4	Ekberg, Johan	C	1781-09-20	1835-05-11
5	Ekberg, Johan Lovis	C	1817-05-07	
6	En, Johan Peter	D	1786-01-29	1828-03-31
7	Hildur, Sven Johan	E	1813-01-11	1884-01-24
8	Hjelm, Petter	E	1776-05-03	1855-10-20
9	Hult, Carl Verner	AB	1855-02-02	1914-05-15
10	Kallander, Carl Eric	D	1797-09-20	1875-11-11
11	Kränk, Petter	G	1821-10-11	1922-08-21
12	Lärka, Anders	W	1766-11-25	1838-06-04
13	Malmén, Nils	E	1779-06-29	1807
14	Matsson-Slägga, Hans	D	1727-10-21	1763-05-23
15	Millberg, Hemming	E	1787-08-06	1848-08-15
16	Nord, Anders	W	1858-01-29	1935-11-15
17	Olofsson, Tyr	E	1639	
18	Persson Björk, Olof	W	1831-08-01	1910-03-30
19	Persson, Jon	W	1856-04-03	
20	Persson-Grubb, Michel	D	1660-01-15	d.e. 1719
21	Spång, Gustav	E	1775	1842-06-26
22	Svensson, Johan August	E	1871-01-05	
23	Tyrson, Olof	E	1608	1692-08-08
24	Velander, Anders Gustav	D	1836-07-18	1924-03-31
25	Yxhammar, Johan	E	1747-08-19	1790-11-04

Krigen som soldaterna deltog i

Här finns några av de krig som Sverige deltog i och som soldaterna i släkterna Hjelm och Leindal kämpade, led och i några fall dog.

Vill du veta mer om krigen kan du söka exempel vis på [Google](#) och [Wikipedia](#) på nätet



Slaget vid Leipzig under andra Napoleon-kriget 1812-1814

År	Krig	Resultat	Våra soldater som deltog i kriget
1630–1648	Trettioåriga kriget	Westfaliska freden	Olof Tyrson
1700–1721	Stora nordiska kriget	De svenska besittningarna i Baltikum förloras	Bol-Michel Grubb-Persson
1757–1762	Pommerska kriget		Hans Slägga
1788–1790	Gustav III:s ryska krig	Svenska flottan besestrar den ryska i andra slaget vid Svensksund medan de svenska marktrupperna i Finland misslyckas med att beseгра den ryska armén. Fred sluts på status quo ante bellum.	Johan Yxhammar
1805–1810	Första Napoleon-kriget		Nils Malmén Anders Lärka
1808–1809	Finska kriget	Sverige avträder Finland till Ryssland	Gustav Spång Johan Ekberg Petter Hjelm
1808–1809	Dansk-svenska kriget	Status quo ante bellum (<i>Status quo ante bellum</i> är ett latinskt uttryck som betyder "tillståndet man var i före kriget")	Anders Lärka
1812–1814	Andra Napoleon-kriget	Sverige erövrar Norge från Danmark	Hemming Millberg Pär Alvarsam Petter Hjelm
1814	Fälttåget mot Norge	Sverige tvingar Norge i union	Anders Lärka

Jon Yxhammar på Wiggetorpet, Kisa socken, Östergötland

Soldattorp tillhörande Rote 23 YXEFALL,
Kisa, Östergötland.

Roten har bestått av följande hemman:
Yxefall 1+1 mantal samt Öö 1/4 mantal



LIVGRENADJÄR JOHAN YXHAMMAR, FÖDD 1748

Tid som soldat; 20/11 1777 - 4/11 1790 (död)

Var med i Ryska Kriget 1788-90. Han dog i Finland 4/11 1790.

Var 5 fot och 9 tum lång

Hustru: Catharina Persdotter

Son Petter Hjelm, född 3/5 1776 på bostället Gölkullen, under Rothult, Västra Eneby Östergötland. Han blev Lifgrenadiär för rote 33:14

D. Anna Gift i Ängstugan, Mjölkvik, Västra Eneby Östergötland 1806 Korpklev, Ydre Kompani

S. Nils Malmén, född 29/6 1779, Wiggetorpet Lifgr rote 22:9 Malma, Ydre Kompani

S. Gustavf, Född 25/7 1782 Wiggetorpet

S. Hemming (Millberg) född 6/8 1787, Wiggetorpet Ryttare i Hägerstugan, Millingetorp 1809-

Johan blir soldat den 20 oktober 1777 och efterträder soldat nr 23 Daniel Ekstedt på torpet Wiggetorpet som dött hemma på roten. Jon eller Johan Yxhammare, som han sedan kommer att heta i det militära, är 29 år 172 cm lång, gift, tre barn, hustru Catharina Persdotter.

1785 är Johan kommenderad till Finland, han är kvar i Finland. 1789, svårt skadad förs han över till armens sjukhus. Han är på sjukhuset 1790, där han sedan dör, 42 år gammal, i sviterna av sina skador.

Petter Hjelm på Hagstugan, Kisa socken, Östergötland

Soldattorp tillhörande rote 33
KORPKLEV, Kisa, Östergötland

Roten har bestått av följande hemman:
Korpklev 1 mantal, Misterfall 1/2 mantal
samt Bjärkeryd 1/2 mantal



Soldattorpet Hagstugan

LIVGRENADJÄR PETTER HJELM, FÖDD 1776.

Tid som soldat: 1800 - 10/6 1818

Född 3/5 1776 Gökullen, Rothult, V.Eneby Östergötland Avsked 10/6 1818 p.g.a. venerisk sjukdom

Föräldrar: Jonas Persson och Karin Persdotter. Var 5 fot 9 tum lång

Var med i fälttåget i norra Sverige mot Ryssland 1808-09 och troligen i dom båda sista fälttågen i Pommern, Tyskland och Norge 1813-14. Petter dog i Hjälmsugan under Sundsnäs 20/10 1855 av lungsot

Kommentar i död- och begravningsboken *"Utfattig"*

Hustru Brita Svensdotter född 12/11 1779 Grönede, Kisa Östergötland

Föräldrar till Brita Svensdotter: Sven Persson och Ingegärd Persdotter

Son Mathias Petter född 6/5 1801 Hagstugan Gift i Ekeberg, Tidersrum Östergötland 1832-

Dotter Ingrid Catarina född 9/1 1803 Hagstugan

Dotter Maja Lena född 21/4 1805 Hagstugan

Dotter Stina Lisa född 28/11 1807 Hagstugan

Dotter Anna Greta född 17/10 1810 Hagstugan. Död 17/7 1821 i Rödingehult *"hetsig feber"*.

Son Sven Johan (Hildur) född 11/1 1813 Hagstugan. Lifgrenadjär vid rote 15:15 Tjustad, Västra Eneby, Östergötland

Dotter Brita Sofia född 3/12 1815 Hagstugan

Dotter Eva född 14/9 1817, Hagstugan. Bosatta i Rödingehult enligt dödbok 1821

Gustav Spång på Svensbohemmet, Asby socken Östergötland

Soldattorp tillhörande rote 115,
Svensbo, Asby socken, Östergötland.
Kallas ibland för Svensbotorpet

Rote 115 har bestått av följande
hemman och mantal: Svensbo 1/2,
Braskebo 1/2, Justorp Svinhult 1/2, -
Öranstorp Askeryd 1/2, alla i
Östergötland



LIVGRENADJÄR*] GUSTAV KNUTSSON SPÅNG, FÖDD 1775

Tid som soldat 1808 - 12/2 1810

Född 1775 Sund (E), Var 167 cm lång

Hustru Maja Charlotta Svensdotter född 1/2 1784 Assjö, Askeryd (F)

Föräldrar: Innehavare. Sven Mikaelsson och Maja Johansdotter

Dotter Maja Kristina född 12/9 1808 Svensbohemmet.
Bosatt i Hallen, Marek 1848-

Var med i det finska kriget 1808-09 ombord på kanonsluparna i finska viken, dit
Ydre kompani blev kommenderade till.

Klen får avsked 12/2 1810

Till Dalstugan under Asby N-gård 1813-

Var Kyrkvaktare i Asby kyrka

[*) Namnet **grenadjär** gavs till soldater som var specialutbildad på att kasta handgranat, ett vapen som togs i bruk i slutet av 1500-talet. Vid tiden för Trettioåriga kriget var den allmänt i bruk och förblev så till mitten av 1700-talet. Vid denna tid hade eldhandvapnen fått en effektiv skottvidd som kraftigt försvagade handgranatens roll i en strid som fördes i sluten ordning. För att hantera handgranaten, som också för kasta-
ren kunde vara ett farligt vapen, krävdes både styrka, skicklighet och mod. Det gällde att avpassa tiden från
det att granatenslunta tänts, till dess kast kunde ske utan risk för att granaten kastades tillbaka av fienden.
Kastet måste också vara tillräckligt långt för att minska risken för egna skador. De soldater som ansågs
lämpliga, d.v.s. stora och starka, togs ut bland de övriga soldaterna. De kallades för grenadjärer.]

Nils Malmén på Sandstugan, Västra Eneby socken, Östergötland

Soldattorp tillhörande rote 22 Malma,
Västra Eneby socken Östergötland.
Roten har bestått av följande
hemman: Malma 1/2 + 1/2 + 1/4
mantal samt Tjustad 1 mantal



LIVGRENADJÄR NILS MALMÉN FÖDD 1779

Tid som soldat 5/11 1803 - 1807

Född 29/6 1779 Stp Viggistorpet Kisa (E) Var kommenderad i Pommern 1806

Föräldrar: Lifgr Jonas Yxhammar och Katarina Persdotter rote 23/10 Yxefall,
Ydre Kompani

Dog i februari 1807 i Tingsås under resan till Franska Fångenskapen enligt
bouppteckning

Hustru Kristina Månsdotter född 4/2 1771 Nedre Vångvik, Näs Vigd 21/10 1804

Föräldrar: Måns Svensson och Anna Håkansdotter

Dotter Anna Katarina född 7/11 1805 Sandstugan Död 13/12 1806

Kristina omgift med änklungen Jonas Andersson i Övre Killingvid

Hemming Millberg på Åbylund, Vårdsnäs socken, Östergötland

Soldattorp tillhörande rote 7 Sandebo
Vårdsnäs socken Östergötland. Roten
har bestått av följande hemman: bl.a
Sandebo



LIVGRENADJÄR HEMMING MILLBERG, FÖDD 1787

Tid som soldat 1806 – 1843-07-07

Född 6/8 1787 Soldattorpet Viggstorpet Kisa (E)

Föräldrar: Lifgr Jonas Yxhammar och Katarina Persdotter rote 23/10 Yxefall,
Ydre Kompani

Dog 15/8 1848 på Åbylund under Sandebo, Vårdsnäs socken.

Hustru Kristina Svensdotter född 7/2 1790 Grindstugan, Adlerskog, Västra Eneby
Vigd 12/3 1809

Föräldrar: Sven Nilsson och Helena Svensdotter

Son Sven Millberg född 25/01 1811 Millingetorp No. 19 Kisa socken Död 14/01
1834

*Begär och får afsked med anmälan till underhåll såsom enligt läkare betyg.
Sjukligt och tills vidare krigstjänst oförmögen. Har bevistat 1813 och 1814 årens
fälttåg. Tjent väl.*

Hans Slägga på Backa No. 16, Rättviks socken, Dalarna

Boställe Backa No. 16 Rättviks socken.
Tillhörde Backa rote i Rättviks
kompani, Dalregementet.



SOLDAT HANS SLÄGGA, FÖDD 1727

Tid som soldat 1748 – 22/6 1767

Född 21/10 1727, Backa Rättviks socken (W)

Föräldrar: Elfdahls Matts Michelsson och Marit Hansdotter.

Dog 23/5 1763 på bostället Backa No.16 Rättviks socken.

Hustru: Marit Olsdotter, född 1728

Kommenderad till Pommern 1758

Kommenderad på fästningsarbete på Denholmen, Pommern" 17601117

Kommenderad till Grischou, Pommern 17611117.

"Caserad vid möstringen den 17 januari 1764" I Pommern. "Undgänglig och uttjänt vid kapitulationen från...?"

Son Olof, född 9/9 1756, Backa No.16 Rättviks socken (W)

Son Erich, född 7/8 1763, Backa No.16 Rättviks socken. Död I Stockholm 1773 I
"Feber"

Det finns ytterligare ett barn, Cherstin" född 1769. Moder är Marit Olsdotter,
Marit hat förmodligen gift om sig efter Hans död och fått ytterligare ett barn,
fader okänd.

Pär Alvarsam på Elfdahlgården, Rättviks socken, Dalarna

Egen gård tillhörande Tällbergs rote
Leksands socken Dalarna (W)



SOLDAT PÄR ALVARSAM, FÖDD 26/8 1793

Tid som soldat 17/4 1813 – 19/6 1845

Föräldrar: Soldaten Anders Lärka och Anna Ersdotter

Dog 11/10 1878, Elfdahlgården

Hustru: Plog-Margita Hansdotter, född 24/10 1789, död, 19/6 1849

Hustru i 2:a äktenskapet: Bleckurs-Brita Jonsdotter född 5/6 1810, död 19/1 1881

Barn i 1:a äktenskapet

Son Anders född 1821

Son Hans född 1823

Son Per född 1824

Son Olof född 1831

Barn i 2:a äktenskapet

Dotter Anna född 1854

Son Jon född 1856

Styvbarn: Brita Jonsdotter född 1846

Uppförande berömligt. Från John Långberg, Leksands kompanis personhistoria, Vetenskaplig Information Uppsala; Rulla(1724) Uddevalla ingående i 8:de fältkompaniet 18131108.

GMR 1845: Begär och får ”avsked för ålderdom och bräcklighet. Har tjänat med utmärkt beröm. Har bevistat 1814 års fälttåg mot Norge. Läkarintyg betygar en betydligt inskränkt arbetsförmåga, som ett resultat av troligt arbete vid bland annat Göta kanal”.

Bevistat 1814 års fälttåg mot Norge. Kommenderad 1813, 1814 krig och 1816, 1817, 1821, 1824, 1829, 1839, kommenderingar i samband med Göta kanalbygget.

Johan Ekberg d.y. på Uppeby soldathus Hacksta socken, (C)

Boställe Uppeby Soldathus, Hacksta socken, Uppland. Tillhörde, Uppeby rote, Hacksta socken. Enköpings kompani (C)



HUSAREN*] JOHAN EKBERG, FÖDD 1781

Tid som soldat: ? – 26/7 1813

Föräldrar: Johan Ekberg och hustru Greta Larsdotter i Berga

Dog 11/5 1835 53 år gammal den 11 maj 1835 hemma vid Hvilan, Drottningholm, Lovö (AB). Dödsorsak "Lungsot"

Hustru Maria Maria Brita Lin dberg, "född 9/5 1780, död 9/10 1819, den nionde oktober 1819 av Slag, "På året 39 år gammal". Skörby ägor Skälberget, Hacksta (C)"

Hustru 2:a äktenskapet Catharina Hansdotter född 11/12 1798, död 6/4 1846 vid Hvilan, Drottningholm, Lovö (AB)

Soldatakt SR-00-1036 Södermanlands reg. Skadad i Finland i 1808-1809:års krig "skottskada i benet som det växte mask där uti".

[*] **Husar** är en lätt kavallerist, beväpnad i första hand med sabel, dessutom pistol och karbin, ibland med lätt lans. Ordet "husar" kommer närmast från ungerskans "huszár" (med ungefär samma uttal). Ursprunget är sannolikt serbiskans "gusar" (rövare)^[1] i sin tur sannolikt från grekiskans "chosaroi", benämningen på lätttrustat östromerskt rytteri under 900-talet. Gångse anammat teori sedan gammalt gör dock gällande att ordet kommer direkt från ungerskans "húsz", 20, då tjugo hushåll fick ställa ut och rusta en soldat.]

Anders Lärka på Backa No. 16, Rättviks socken, Dalarna

Egen gård tillhörande Tällbergs rote
Leksands socken Dalarna (W)



SOLDAT ANDERS LÄRKA, FÖDD 25/11 1756, ELFDAHLSGÅRDEN, BACKA, RÄTTVIKS SOCKEN, DALARNA (W)

Tid som soldat: 29/4 1791 – 20/6 1835

Föräldrar: Elfdahl Pär Mattsson och hans hustru Karin Olofsdotter

Dog 4/6 1838, Elfdahlsgården, Backa Rättvik

Hustru: Anna Ersdotter, född 20/12 1764, Blecket, Ingels, Rättvik, död 29/6 1843

Barn:

Son Pär, född 1793

Dotter Karin född 1796

Dotter Brita född 1798

Dotter Anna född 1802

Dotter Kerstin född 1804

Anders Lärka har deltagit i 1805 års krig i Pommern och andra kriget i Norge, Enligt generalmönsterrullor har han dessutom deltagit 1808, 1813 och 1814 års krig.

I död-och begravningsboken har prästen skrivit en nekrolog över Anders Lärka, där står bland annat, att han hade goda färdigheter i *"sniderislöjd"*. Och han *"komma att frukta älska Gud och sökte tröst i den heliga nattvarden"*, som prästen skriver.

Att han bevistat 1805 års krig i Pommern, Han har varit med vid det andra kriget mot Norge, där han även tillbringade 6 år i krigsfångenskap Han har vidare haft 5 arbetskommenderingar vid Göta kanal, dessutom en arbetskommendering i Stockholm.

"Han har varit ofärdig en lång tid, trots detta skötte han sina sysslor med noggrannhet och oförtröstad flit. Anders blev sängliggande i sex veckors sjukdom av svullnad och vattusot, han dog stilla och avsomnande i sitt hem".

Under en period var Anders även i Uddevalla inför kriget mot Norge, han ingick i 8:e fältkompaniet den åttonde november 1813.

Får avsked den 20 juni 1830. Han har som sagt bevistat krigen 1807, 1808, 1813 och 1814. Betyget om Anders i rullorna är *"Tjent med utmärkt beröm. Nu av kroppslig svaghet tills vidare krigstjänst oförmögen"*. Begär och får avsked samt anmäls till underhåll. Hans längd vid avskedet var 5 fot 8 tum.

Olof Tyrson på Gibbehult, Tidervals socken (E)

Bostället Gibbehult, Tidervals
socken Östergötland



Delar av bostället Gibbehult

FÄNRIKEN OLOF TYRSON, FÖDD 1608

Tid som soldat: ? - 1674

Föräldrar: ?

Dog: 8/8 1692 på bostället Gibbehult, Tidervals socken (E)

Hustru: Maria Nilsdotter, född ?, död ?

Hustru i 2:a äktenskapet: Anna Windischer von Pegnitz [kriksbyte från Tyrolen efter trettioåriga krigets slut, författarens kommentar]

Barn

Tyr, född 1639, Bjärkefall, Tidervals socken (E)

Olof var fänrik i karoliner-armén vid Östgöta infanteriregemente 1638, korpral i 12 år, Rustmästare 1654, Sergeant 1656, Fänrik 1659, avsked 1674. Bosatt i Gibbehult från 1652. År 1648 slutar det 30-åriga kriget och Olof vänder hem efter ha deltagit i karoliner-armén.

Han var gift två gånger, första äktenskapet med Maria Nilsdotter, som han får en son. Samt en Anna Windischer von Pegnitz, som följer med Olof hem till Sverige.

De gifter sig så småningom och får sju barn tillsammans med henne. Det är Tyr, i sitt första äktenskap med Maria Nilsdotter som är grunden till, släkten Hjelm, - så långt jag vet - och som har sitt ursprung i Östergötland, runt Kisa Norra Vi och Tidervals

Efter Olofs död sitter nu *hans österrikiska och andra fattiga hustru, i ett ringa hemman med sju barn. Hon blev i det kejserliga kriget 1648 tagen inemot Tyrolens berg och haver ingen män niska att duka sig*" till, enligt husförhörslängden för tiden.

Bol-Michel Grubb, Bolet, Loka By Älvdalens socken, Dalarna (W)

Loka i Älvdalens socken. Michel bodde på platsen "Bolet" i Loka By



SOLDAT NO.140 BOL-MICHEL GRUBB-PERSSON

Tid som soldat: ?

Född 15/1 1660, Loka By, Älvdalens socken

Dog efter 1719

Föräldrar: Far Pär Michelson född 1612, mor okänd

Hustru Anna Olsdotter född 1656

Barn:

Per föd 1687

Elfdahls-Matts, född 1690

Bol-Michel som var soldat No. 140 i Orsa regemente och kan ha dött i "Den stora ofreden" mera känt som "Det stora nordiska kriget" som pågick 1713 till 1721.

Freden i Brömsebro avslutade den 13 augusti 1645. Torstensons krig, som det kallades och inleddes 1643 mellan Sverige och Danmark-Norge under drottning Kristinas respektive Kristian IV av Danmarks regeringsperioder.

De militära framgångarna i kriget för Sverige gjorde att de svenska kraven var mycket långtgående. Freden innebar att Danmark-Norge avträdde Jämtland, Härjedalen, Gotland och Ösel till Sverige. Sverige erhöll dessutom Halland under 30 år samt viss tullfrihet i Öresund, också för svenska besittningar på andra sidan Östersjön.

Idre och Särna socknar i Dalarna kom visserligen redan 1644 på svenska händer, men detta glömdes bort i fredstraktaten, och först i ett särskilt avtal 1751 formaliserades dessa socknars tillhörighet till Sverige. Rots Skans är en befästningsanläggning uppförd år 1677 under Karl XI:s regeringstid till som gränsförsvaret mot norska infall från Särna och Härjedalen, som då tillhörde Danmark. Från befästningen finns idag vallarna och brunnen kvar.

Svenska Pommern

Svenska Pommern, idag Vorpommern, var den del av Pommern som Sverige fick i Westfaliska freden 1648 och var i svensk ägo till år 1815. Dit räknades ön Rügen och en viss period ön Usedom samt städerna Stralsund och Greifswald.

HISTORIA

1621 blev Bogislav XIV av Pommern hertig av Stettin. 1625 ärvde han även den utslocknade wolgastska linjen, och med honom utdog 10 mars 1637 Pommerns gamla fursteätt på manssidan. Under hans regering hade Pommern blivit en krigsskådeplats i Trettioåriga kriget. Stralsund, belägrat av de kejserliga, knöt i juni 1628 förbund med Gustav II Adolf, som därigenom fick en fast punkt i Pommern. Ett "evigt" förbund ingicks mellan honom och hertig Bogislav 10 juli 1630. Före årets utgång hade svenskarna fullbordat landets militära ockupation, och från den stunden var Sveriges kung den verkliga härskaren där.

Gustav Adolf erkände Brandenburgs successionsrätt, men hade som villkor att kurfursten Georg Vilhelm skulle bryta med kejsaren. Med tanke på den förestående tronledigheten antog Pommerns ständer år 1634 en regementsförfattning, som uppdrog interimstyrelsen åt ett åttamannadirektorium. Men då Brandenburg 1638 skaffade sig kejsarens investitur på länet, fick direktoriet befallning att upplösa sig. Befallningen måste åtlydas, och Pommern föll i fullständig anarki. Då måste Sverige ta hand om styrelsen. Den ordnades tills vidare i militärisk anda (Lillieström var alltsedan 1636 själen i Pommerns förvaltning, där han inlade stora förtjänster); ett "Concilium status" i Stettin ledde från 1641 rendena, till dess freden gav rättslig hemul åt Sveriges styrelse.

Genom freden i Osnabrück 1648 erhöll Brandenburg Hinterpommern, utom Stettin och en landsträcka öster om Oder (amten Damm och Gollnow) samt ön Wollin. Dessa områden lades jämte hela Vorpommern samt öarna Rügen och Usedom till Sverige, som även fick arvsrätt till Hinterpommern efter Brandenburg - allt som län av kejsaren. Den för Sverige förmånliga Stettinrecessen 1653 avgjorde tvisten med Brandenburg rörande gränsen. Åt Mecklenburg gick gränsen, enligt reglering år 1591, längs Trebel och Recknitz. I allt innefattade det svenska området omkring 2 000 km². Pommerns



Svenska Pommern i orange



Svenska Pommern 1812

historia under svenskt välde är länge en historia om mycken strid och nöd. Sedan under åren 1657-59 polacker, österrikare och brandenburgare härjat i landet, kom de svåra krigsåren 1675-79, då danskars och brandenburgares överenskommelse, att de förra skulle ha Rügen, de senare det egentliga Pommern, föreföll bli verklighet. Men båda måste uppge sina anspråk, Danmark i Lund 1679, Brandenburg i Saint-Germain samma år.

Brandenburg vann blott den lilla sträckan på Oders östra strand, med Greifenhagen och Bahn samt Gollnow, i pant för en penningssumma (som dock 1693 inbetaltes). De första åren av det Stora nordiska kriget lämnade Pommern oberört. Men sedan kejsarens och sjömakternas underhandlingar om neutralitet för Tyska riket hade strandat på Karl XII:s oböjliga vilja, nalkades stormen även dit. I augusti 1712 vältrade sig danska, ryska och polska skaror över gränsen. Magnus Stenbock kunde skaffa blott ett ögonblicks luft. År 1713 uppträdde Preussen först som tvetydig medlare (sekvstrationstraktaterna i juni och oktober 1713), men snart som öppen fiende

Karl XII ledde ett helt år (november 1714 - december 1715) försvaret från Stralsunds murar, men måste omsider fly. Rügen och Vorpommern ovan Peene blev danskarnas byte, resten besattes av preussarna. Danmark måste dock lämna sin andel tillbaka genom freden i Frederiksborg 3 juni 1720, men Preussen fick behålla sin erövring i Stockholmsfreden 20 januari 1720, där Sverige avträdde alla de delar av Hinterpommern, som vunnits 1648, samt därtill Vorpommern söder om Peene och öarna Wollin och Usedom. Återstoden av Sveriges pommerska provins, det s. k. Svenska Pommern, utgjorde 700 km².



Pommern, sjuårskriget

Ett försök att genom det s. k. pommerska kriget (1757-62) återfå det förlorade misslyckades. Gustav IV Adolfs deltagande i Svensk-franska kriget 1805-1810 ledde till Pommerns ockupation av fransmännen 1807-10. I freden i Kiel 14 januari 1814 gav Sverige Pommern åt Danmark i ersättning för Norge. Pommerns öde bestämdes varaktigt genom Preussens traktater med Danmark 4 juni och med Sverige 7 juni 1815. Preussen erhöll landet, men överlämnade i stället Lauenburg och 2,6 miljoner thaler till Danmark samt 3,5 miljoner thaler som krigskostnadsersättning till Sverige. Det nyvunna landet införlivades som Neuvorpommern med den preussiska provinsen Pommern.



FÖRFATTNING OCH FÖRVALTNING UNDER SVENSK STYRELSE

I landet fanns en starkt privilegierad adel och en talrik klass livegna, som ännu mot 1700-talets slut utgjorde 2/3 av landsbygdens invånare. De adliga godsens var indelade i distrikt; de kungliga domänerna - som mot slutet av svenska väldet utgjorde åtminstone 1/4 av landet - var indelade i amt.

Pommerns ställning till svenska kronan kom att helt och hållet bero på de underhandlingar som efter westfaliska freden öppnades mellan lantdagen och svenska regeringen. Längre fruktlösa ledde dessa underhandlingar omsider till Regeringsformen av 17 juli 1663 (utfärdad genom kungliga recessen 10 april 1669). Först därefter (1664) hyllade Pommerns ständer Sveriges krona.

Pommern stadsvapen 1630-1814

Landets överhet, på konungens av Sverige vägnar, var Die königliche Landesregierung, vilken utgjordes av generalguvernören, alltid ett svenskt riksråd, som ordförande och fem regeringsråd som bisittare, bland dem presidenten för hovrätten (ämbetet var obesatt 1678-1772), kanslern och slottshauptmannen i Stettin, överinspektor för de kungliga amten.

I mycket viktiga fall skulle lantständerna (adeln, representanter för städerna och, till 1690-talet, prästerna) sammankallas. Adeln representerades på lantdagen av en deputerad från varje distrikt, försedd med instruktioner från distriktets adelskonvent. Städernas stånd bestod av en deputerad från varje politiskt berättigad stad (främst Stralsund). En Erblandmarschall var lantdagens ordförande. Ett tredje viktigt element på lantdagen var de 10 (sedermera fem) lantråden, som utnämndes av regeringen efter ständernas förslag. De bildade landets råd, medlade mellan pomrarna och svenska regeringen och vakade över författningen.

Lantdagen, som under de pommerska hertigarnas tid hade stora befogenheter, kunde gentemot Sverige visserligen inte behålla någon avgörande myndighet, fastän 1663 års författning gav Pommerns ständer veto i Sveriges politik, för så vitt den rörde Pommern. Ständerna hade emellertid oinskränkt petitionsrätt och genom Fredrik I:s privilegier 1720 uttrycklig rätt att delta i lagstiftning och beskattning. Det påstås även, att deras samtycke erfordrades till avsöndrande eller reduktion av dominialgods. Men redan de gamla hertigarna hade bortskänkt gods utan lantdagens hörande. Drottning Kristina avsöndrade på samma sätt hela amt, och ännu mindre inflytande fick ständerna på godsens reduktion. De hade flera gånger begärt reduktion. Men då den till sist kom, tillfrågades de inte och Karl XI förklarade, att lantdagen inte hade med saken att göra.

Den pommerska adeln talade något om att vädja till kejsaren undan reduktionsdomarna, men man fann sig i det oundvikliga, särskilt som reduktionsverket i Pommern hade i Gustaf Adolf De la Gardie fått en synnerligen human chef. Arbetet försiggick med kraft först från 1692 och var färdigt i huvudsak redan med året 1694, eftersom mycket hade under Karl X Gustav avklarats. Senare, då Sverige självt fick konungar av mindre kraft och auktoritet, växte även de pommerska lantständernas lust till motstånd mot kronans förordnanden. Den antydda utvägen att mot svenska regeringens påbud vädja till rikets myndigheter blev då det vapen de betjänade sig av. Den blev t. o. m. hörnstenen i en hel statsrättslig teori, som de med största iver förfäktade. År 1799 skedde även i två fall sådan appellation, fastän den svenska regeringen i sista stund lyckades få lantständerna att frångå den.

RÄTTSVÄSENDET UNDER SVENSKT STYRE

Rättsväsendet i Pommern led av stor förvirring, då det inte fanns någon ordentlig lagbok. Den bestående rätten utgjorde en brokig samling av skilda rättsnormer.

Den svenska styrelsen bringade åtminstone ordning i domstolsväsendet. Från underrätterna vädjades till hovrätten i Greifswald sedan 1655 (förlagd till Wolgast åren 1665-80); där dömdes efter 1672 års hovrättsordning, ett verk av David Mevius. Andliga mål gick till konsistorium i Greifswald. I högsta instans avgjordes målen av överdomstolen för Sveriges tyska besittningar, Höga tribunalet i Wismar (öppnat 1653).

EKONOMI OCH BEFOLKNING

I ekonomiskt hänseende var Pommern ingen vinst för Sverige. Endast under furst Hessensteins förvaltning (1776-91) gav landet något överskott (totalinkomsten var 250 000 thaler år 1782). Annars behövdes tillskott från Sverige (t.ex. till Stralsunds fästning och försvarsväsendet överhuvud).

Den förnämsta inkomstititeln var licenten eller stora sjötullen av utrikeshandeln. Accisen (på spirituosa och kvarnförd spannmål) avlöstes på landet år 1672 av en personlig skatt, quartal-steuer. Under 30-åriga kriget blev kontributioner stående, och på 1700-talet hade de övergått till en ordinarie grundskatt, hujensteuer. Först Karl XI centraliserade penningförvaltningen, i den kungliga kammaren 1684, som lydde under Statskontoret i Stockholm. Pommerns befolkning utgjorde i slutet av 1700-talet omkring 100 000 personer. (89 000 år 1766, 113 000 år 1802), varav nära 1/4 bodde på Rügen.



Statsvapen under Bogislav XIV:s styre.

REFORMER UNDER SEN SVENSK TID

Genom en kunglig skrivelse den 26 juni 1806 blev Pommerns gamla författning upphävd, och i stället förklarades gällande 1772 års regeringsform och 1789 års Förenings- och säkerhetsakt svenska författningar samt 1734 års lag (att tillämpas efter 1 september 1808). Orsaken till denna statskupp var att lantstånderna åter, nu trots kungligt förbud, appellerade till domstolarna mot kungliga förordningar, som till exempel förordningen av 30 april 1806 om ett pommerskt landtvärn). I samband med nyordnandet gjorde Gustav IV Adolf ett försök med departementalstyrelse.

Även svensk kyrkoförfattning infördes. Landet delades i fyra härad ("ämter"), dessa i socknar. I saker som rörde endast Pommern och Rügen skulle lantdag sammankallas. En sådan lantdag, sammansatt ståndsvise efter svenska riksdagens föredöme, var också samlad i Greifswald 4-18 augusti 1806, mottog kungens försäkran och gav honom hyllning med åberopande av den svenska statsförfattningen. Dessutom åtog den sig en av konungen önskad garanti av kammarens skulder.

I samband med statskuppen genomfördes eller påtänktes åtminstone en rad sociala reformer. Den viktigaste var livegenskapens upphävande genom en förordning av 4 juli 1806. Meningen var dessutom att i Pommern genomföra enskiftes verk, varom en förordning också utfärdades.

Levnadshistoria – Petter Hjelm

Livgrenadjären och soldaten No.33 **Petter Hjelm**,
Hagstugan vid Första Livgrenadjärsregementet,
Ydre Kompani, Korpklevs rote, Kisa Socken
Östergötland

Född 1776 på bostället Gölkullen under Norra
Rothult, Västra Eneby socken (E)

Död 1855 på bostället Hjelmstugan under
Sundsnäs, Kisa socken (E).



Lifgrenadjär

KRÖNIKAN

Denna krönika har inga avsikter att i alla delar var
helt korrekt och vetenskapligt riktig.

Beskrivningen som jag nedtecknat är en samling
av olika personers öden, lidanden och kanske även
i vissa fall äventyr. Däremot är alla de olika
händelserna och livsöden riktiga och hämtade ur olika
dokument och böcker, sammanställda till ett fåtal personer.

Jag har låtit Petter spela huvudrollen. Petters öden som indelt soldater är dock
riktiga och i de flesta fall dokumenterade, informationen har jag fått fram genom
att studera gamla generalmönsterrullor från krigsarkivet samt gamla
tidningsurklipp om vår gammelfarfar Viktor Johansson i samband med hans 90-
årsdag samt egen släktforskning under ett par års tid.

KÄLLHÄNVISNINGAR bl.a.

Riksarkivet – Husförhörslängder, födelse- och dopböcker, dödböcker Internet –
Rolf Ström site

De fattigas Sverige av Julius Ejdestam

Hans Carlsson, Svenningeby

Monica Warnstam Linköping

Rolf Skoglund, Uppsala

Gerda Werf, Älvdalen

Vallentuna i november 2015

PETTER – NÄSLÖS NAPOLEONKRIGARE

Jöns Persson, Petters far, som var född i Dankedalen under St Rothult den 19 augusti 1747, hade blivit kvar som dräng på St Rothult men nu som torpare i torpet Gjölkkullen. Vid födseln hade Lars i N Rothult, Håkan i Gulltorp, drängen Anders i Yxsmedshult, Kerstin St Rothult, Kerstin i Mosjö och pigan Ingeborg i Lyggestorp varit faddrar.

TORPAREN

Torparen intar en särställning i det svenska jordbrukets historia. De var jordbrukare utan egen jord, men inte arrendatorer i vanlig bemärkelse. De betalade ingen arrendeavgift i pengar utan gjorde i stället ett antal dagsverken åt jordägaren. Även deras hustrur var i regel dagsverksskyldiga. När torparen inte längre orkade arbeta, måste han lämna sitt torp.

Hade han då inte barn att flytta till, så blev han fattighjon, för några besparingar hade han inte kunnat åstadkomma under sin tid på torpet. Till torp uppläts mark som skulle odlas upp och kultiveras. När torparen tvangs lämna sitt torp fick han ingen ersättning för den nyuppodling och kultivering av jorden som han gjort under sina år – vinsten för den uppodlade marken tog jordägaren hand om. Näste man på torpet fick betala arrendet med flera dagsverken än den förre, och i den mån den nye torparen utökade den odlade arealen, steg torpets i sitt värde.

På det sättet fick jordägaren sin mark uppodlad utan kostnader och dessutom arbetskraft till sitt eget jordbruk. De flesta i fattigstugan hade varit torpare under rika bönder. De fick arbeta, så länge de orkade – sedan ville inte bönderna ha dem längre

LIVET PÅ TORPET

Torpet, Gjölkkullen där Jöns bodde, bestod av ett rum och ett litet fähus, fähuset var byggt i direkt anslutning till huset, där hade han sina fem höns. Även en liten ladugård fanns - ja en ladugård ja, mer som ett fähus där han hade sina 3 får, och en gris. Han var nere på Rothult och arbetade när hans lilla dotter Anna Lisa kom springande, hon var bara tre år gammal men hade ändå fått det ansvarfulla uppdraget att hämta pappa och se till att han ordnade så att barnmorskan kom så fort hon kunde, mamma skulle föda.



Rester av torpet Gölstugan

Jöns blev orolig och rädd, hoppas nu bara att jag kan få ledigt, tänkte han och tog Anna Lisa i handen och gick bort till rättaren och bad om ledighet för att hämta

barnmorskan. Rättaren gav sitt tillstånd under förutsättning att det gick fort och att Jöns sedan skulle arbeta in det förlorade dagsverket en annan dag. Jöns tog Anna Lisa under armen och sprang så fort han kunde till barnmorskan

När Jöns och barnmorskan efter en bra stund, kom hem med andan i halsen, var det hela över och Karin visade upp den nyfödde. Hon sken både av stolthet och av oro för framtiden för den pojke hon just fått. Brita var trött men ändå beslutsam att döpa pojken om söndag. ”Men det är ju fredag idag, orkar du det då” frågade Jöns ”Jodå, och vittnen skall vara Henric i Humpen, Måns i Gudmunstorp, Anna Brita i Mjellerum och Elisabet i Gjölstugan och pojken skulle heta Per efter sin farfar, så det får du genast styra med” sade Karin bestämt. Det hade hon redan tidigare gjort upp med de inblandade personerna.

Så när barnmorskan plockat ihop sitt och gått därifrån var det bara för Jöns och lilla Anna Lisa att gå i väg till prästen och anmäla dopet samt meddela de utsedda vittnena om vad som hade hänt och den ansvarsfulla uppgiften som väntade dem. Detta hände i nådens år 1776, fredagen den 3 maj som vår stamfader och Napoleonkrigare, Petter Hjelm såg dagen ljus.

Livet på det lilla torpet Gjölkullen var hårt och slitsamt, det var många gånger som den lilla familjen fick gå och lägga sig hungriga trots den egna lilla täppan utanför huset där Brita försökte odla lite rovor, örter och framförallt tobak som de sedan sålde på marknaden i Kisa för några ynka penningar.

På vintern hystes även hönsen och den gris man hade inne i stugan, hönsen fick hålla till i en spjällåda invid den öppna eldstaden, grisen fick ströva omkring inne i stugan. Inuti lådan fanns en pinne för hönsen att sitta på. När en höna skulle värpa kände Brita först efter om hönan hade ett ägg i sig, om så var fallet, så tog hon och stoppade ner hönan i soffan. När hönan började kackla och alltså hade värpt, lyfte Karin på sofflocket och släppte ut hönan. Ibland fick hönsen gå omkring på golvet. De skulle ha motion och så plockade de ju upp smulor, som folk hade tappat på golvet.

Maten som familjen åt bestod mest av brännvin, bröd och gröt eller vattvälling, d.v.s. lite mjöl utblandat med vatten. Brödet man bakade bestod av havre, lite vete, syrfrö och halm som maldes till ett fint mjöl. Även lindlöv kunde malas och blandades i degen. Vid brist på sädesmjöl kom ersättningsämnen till användning. Gröt på barkmjöl var inte gott men det gick lättare att ”förtära den, om man hällde surmjölk på och svalde hastigt”. Barkbrödet var uselt som föda detta menar en författare från omkring 1800 (Andres J. Retzius) som skriver ”en usel föda, varmed knappt kunna upprätthålla livet och varav de alltid, när de någon tid därav levat, få en uppblåst kropp, blek eller svartblå hy, stora och hårda magar, förstoppning och till sist vattusot”

Under hårda tider sönderhackades, torkades och maldes med halm, klöver, syrväxter och mjölkört, ben av fåglar och kreatur. Ibland kokade Brita även ”jordpärtskål”, d.v.s. kål av potatisblast.

Till brödet skivade man rovor som doppades i salt – det var oftast hela måltiden. Kål av svinmålla och andra örter kokades allmänt. Mjöl av kvickrotens torkade rötter användes ännu långt in på 1800-talet och vissa fattiga områden drygades degen även ut med fårspillning.

Jöns dagar på St Rothult var, som sagt hårda och långa och det lilla man fick i natura räckte inte långt, så hunger, sjukdom och döden fanns alltid i närheten. Jöns insåg att leva endast som dräng i St Rothult och på det lilla som torpet gav räckte inte utan han var tvungen att hitta något mer för att familjen skulle klara sig. Så tvingad av hunger och annat elände beslutade sig Jöns att han skulle ta värvning som soldat.

Så den 20 november 1777 mönstrade han för roten nr 23 i Yxefall vid Ydre kompani och flyttar till Viggetorp under Yxefall. Han får knektnamnet Jöns Yxhammar. Vid denna tid styr Gustav III i Sverige som genom en statskupp 1772 återställer kungamakten i Sverige.

Livet, kanske eländet, går nu vidare på torpet, tre barn till skulle se dagens ljus på torpet, sonen Nils, sonen Gustav och sonen Hemming. Sonen Gustav dör av sjukdom på Viggetorp endast 7 år och 11 månader sorgen är stor där hemma.

En större tragedi skulle hända familjen. Detta händer den 4 november 1790. Johan kommenderad till Finland 1785. 1789 blir han svårt skadad och han förs över till armens sjukhus. Han är kvar på sjukhuset 1790, där han dör den fjärde maj, 42 år gammal, i sviterna av sina skador.

Så Brita mister inte bara ett av sina barn detta år, hon mister även sin make och försörjare. Brita stod nu ensam med 4 barn hade ingen att som det står *”duka sig till”*.

FATTIGSTUGAN

Fattigstugor fanns inte överallt detta berodde inte bara på de rikas inte ville offra mer än minsta möjliga på fattigvården – de fattiga ville helt enkelt inte bo i fattigstugorna. På den punkten var alltså de ansvariga inom socken och de överens. För socknen var fattigstugorna dryga kostnader och besvär och för de fattiga ett elände och lidande.



Figur 1 En typisk fattigstuga i Sverige

En notis från biskopsvisitationen i Södra Vi 1721 ger skäl för denna åsikt. Biskopen frågade av vilken anledning ingen fattigstuga fanns. Pastorn svarade: Skulle de sitta i fattigstugan, skulle de svälta ihjäl. Men eftersom Jöns nu hade dött och på torpet fick Karin inte vara kvar Och att änkor från stupade eller försvunna soldater vanligtvis sattes i fattigstugan så återstod bara för henne och

de fyra barnen att söka sig dit - Karin ville inte dit för några penningar i världen, men det var inget annat att göra.

Så strax före jul 1790 beslutade sockenstämman: *"Att såsom Jönsses änka kommande vinter omöjligt utan livets förlust kunna gå omkring i socknen och själv skaffa sig föda, fann sockenmännen det både rimligt och kristligt att genast låta henne och hennes barn få komma i fattigstugan, där hon skulle försörjas av grenadjären Phistol mot ersättning av två skäppor korn i månaden"*.

Barnen som Karin hade med sig skulle *"Så snart det låter sig göras, utackorderas på auktion"*. De avsade sig nämligen *"ansvaret för barnens skötsel och uppfostran"*. Karin skulle genom att barnen togs ifrån henne, *"Ge henne möjligheten att själv kunna sörja för sitt uppehälle"*

Fattigstugan bestod av ett enda rum och i stugan stod 16 bäddar tätt intill varandra. Fattigstugan var i mycket dåligt skick och det sägs vid en visitation 1789, *"På alla sidor till någon del förmultnad men troddes kunna repareras, om varje hemman lämnade en stock därtill. Emellertid beslöts att husets södra sida, i synnerhet omkring fönstret, där snö och regn obehindrat trängde in, skulle fodras med några brädor före vinterns ankomst"*. Män och kvinnor vistades och låg i detta enda rum. Makar låg ihop och hade barnen hos sig. Ingen gjorde rent i rummet. Golvet var svart och det stank av avföring och urin från de ständigt sängliggande hjonen.

I sängarna fanns det lite halm med en trasa eller ett skynke över. Sinnessvaga pigan Catharina, hade blivit så vansinnig att hon slog sönder fönster m.m. och sockenstämman fann ingen annan utväg än att *"tillsvidare slå henne med järnlänk fast vid väggen"*. Där inhystes även ogifta mödrar med oäkta barn s.k. *"horungar"* och det var inte ovanligt att syskonskaran utökades i denna miljö. Pigan Maria var blind och hade därför intagits på fattigstugan och fick där ett barn med soldaten Ifrig.

UTACKORDERING

Utackordering av gamla, fattiga och sjuka personer samt barn till lägstbjudande – d.v.s., till den som tog hand om dem mot den minsta ersättningen. Den fattige utackorderas på ett år i taget. Han kunde således inte, även om han och hans *"vårdare"* så önskade, utan vidare stanna på samma ställe mer än ett år – någon annan köpare kunde ju vara villig att ta honom mot lägre betalning nästa år.

Alla hjonen skulle vara närvarande vid auktionen för att spekulanterna skulle kunna se vad de var värda. De satt i rad på en bänk, där satt Karins barn, Anna Lisa, Per, Nils och Hemming, pigan Cajsa Jonsdotter 5 år, änkan Johanna Elofsdotter med sitt barn på fem år, Lars Magnusson 62 år och änkan Stina Andersdotter. Karins dotter Anna Lisa gick till Johannes Jakobsson för 3 riksdaler per år, Per gick till Harg för 4 riksdaler per år, Nils till Anders Johansson för 13 riksdaler per år och Hemming till A Landin för 7 riksdaler per

år. Även alla de andra hjonen som satt på bänken bortauktionerades. Så kunde en familj skingras på en auktion i fattigsverige.

Karin arbetade som tvätterska på Yxefall, för en hel dags tvätt som började klockan fem på morgonen och slutade klockan åtta på kvällen fick Karin en brödkaka med sig "hem" till fattigstugan och allt elände som fanns där. Hon sörjde även svårt förlusten av sina barn och hon undrade ständigt hur de hade det och hur de vart behandlade, det kom senare att bli hennes död.

PER BILDAR FAMILJ

Per växer upp och blir en stor och stark karl, han arbetar som dräng på Harg och han börjar få intresse av flickorna han träffar i samband med slåttern. Speciellt en flicka som han fattat tycke för, Britta Svensdotter från Grönede, som arbetar där som piga, - hon va allt bra grann hon - tyckte Per. Tycket var ömsesidigt och det resulterar i att Per och Brita gifter sig år 1800. De bor kvar på Harg när deras första son, Mattias föds den 6 maj 1801. Per och hans Brita har nu en egen liten familj och Per tänker minsann inte vara dräng hela sitt liv.

Han går i faderns fotspår och blir knekt trots moderns och hans frus protester. Hans pappa hade ju dött i krig i Finland. Så att bli soldat var ingenting man skojade om. Även hans bror, Gustav hade också dött som liten, så man kan förstå moderns oro. Men Per hade bestämt sig att han och hans familj inte skulle dela samma öde som han fått göra.

Så senare under året 1801 mönstrar Per för roten nr 33, Korpklev under Ydre 8 kompani. När Per blir antagen som soldat får han knektnamnet Petter Hjelm av militären. Det var nämligen så att man återanvände knektnamnen, så det var någon annan stackare som tidigare hade hetat Hjelm och nu dött i något slag någonstans. Då kunde namnet användas igen av någon annan som hade blivit antagen som soldat. Soldatnamnet var ofta, inte alltid knutet till soldattorpet.

I samband med att han blev antagen till Ydre kompani och Hagstugan under Korpklev blev ledig så flyttar familjen dit. I torpet Hagstugan föds barnen Ingrid Katarina den 9 januari 1803 och Maja Lena den 21 april 1805. Dottern Maja Lena finns det en särskild historia om och hennes ättlingar lever idag i Linköping under namnet Warnstam.



Soldattorpet Hagstugan under Korpklev

KRIG MOT FRANKRIKE - KOMMENDERING TILL POMMERN

Under våren 1805 bildades den s.k. tredje koalitionen mot Frankrike. De förbundna staterna var Storbritannien, Ryssland och Österrike. Koalitionen var i stort behov av en lämplig bas som uppmarschområde mot Napoleon. Med bl. a stort ekonomiskt stöd från Storbritannien lämnade Sverige den 31 oktober 1805 en krigsförklaring till Frankrike. Sverige hade nu förbundit sig att ställa upp med

10 000 soldater samt upplåta Svenska Pommern till basområde för de allierade. Östgöta Regemente hade 1791 förenats med det då avsuttna Östgöta Kavalleri Regemente och bildade tillsammans Östgöta Livgrenadjär Regimentet.

De två sammanslagna regementena delades i stället in i två divisioner, rotehållsdivisionen (de tidigare fotsoldaterna) och rusthållsdivisionen (de avsuttna kavalleristerna). Den 31 augusti fick regimentet order att organisera ett fältregemente på 1000 man. Till befälhavare för detta fältregemente utsågs överste G. F. Mörner. Fältregementet delades in i en rotehållsbataljon och en rusthållsbataljon. Varje bataljon var i sin tur indelat i fyra kompanier. Varje kompani bestod av 130 man. Som högsta befäl för denna bataljon tilldelades premiärmajoren Banér. Kaptenerna Gyllensköld, Westerling, Strömfelt och löjtnant Bröms kommenderades till kompanichefer i rotehållsbataljonens fyra kompanier.

Varje kompani bestod av 1 löjtnant, 1 fänrik och 4 underofficerare. *"Hela den stora musiken följde med regimentet. Soldaterna skulle medföra livmundering och släpmundering jämte grenadjärutrustning inklusive de mindre fältmässiga grenadjärmössorna".* Dessutom tilläts soldaterna ta med en omgång av sämre arbetskläder. Petter fick ta avsked från sin hustru, Brita och deras tre barn varav den yngsta, Maja Lena, endast fyra månader gammal.

Den 11 september samlades regimentet cirka 1 mil söder om Kisa, i trakten av Fröåsa gästgivargård. Uppbrottet skedde dagen därpå och med *"Marche force"* tog man sig till Karlskrona, dit man anlände på kvällen den 14 september.

Den 21 september gick man ombord på de fartyg som skulle föra truppen över till Pommern. Efter 6 dagar till sjöss kunde regimentet landstiga i Perth på Rügen och sedan marschera till Stralsund, där de inkvarterades.

KRIGSFÅNGAR HOS BERNADOTTE

Över 1000 man ur Livgrenadjärregimentet befann sig nu i fransk fångenskap. Även Petter Hjelm. Rusthållsbataljonen på sina 6 skepp tillfångatogs i isolerade grupper. De fick marschera tillbaka till Lübeck. De ser ett helt fält täckt av skjutna människor och hästar.

Soldaten Sven Pil från rusthållet 71, Renstad i Tingstad socken, skriver i sin dagbok: *"När vi kommo in på stadstorget (i Lübeck), slogs till plundring på oss. Då togs våra kapprockar av oss, helst dem fienden tyckte vara bra. Somliga blevo vi införda i kyrkan nordost om torget. Vi visste ej att första bataljon var fången förrän då. Och buros alla av densamma (som voro) blesserade in i sakristian."* Soldaterna ur rusthållsbataljonen plundrades således på utrustning och kläder av de franska soldaterna.

Under söndagen den 9 november samlades alla krigsfångar i Lübeck. När marskalk Bernadotte anlände till staden blev det ordning och disciplin i den franska armén. Svenskarna önskemål att slippa inkvarteras tillsammans med tillfångatagna preussiska soldater beviljades.

I stället fick de ligga för sig själva i en kyrka. Överste Mörner och hans officerare bjöds till samtal med Bernadotte. Då Bernadotte bad överste Mörner att överlämna de svenska fanorna, fick han till svar att dessa hade förstörts. Bernadotte blev imponerad av överstens svar och bjöd honom att tillsammans med sina höga officerare övernatta i hans kvarter. Han överraskade även svenskarna med att diskutera nordisk politik och han ska vid dessa samtal bl.a. ha yttrat "Jag tycker att Norge skulle passa mera för Sverige än Danmark".

FÅNGMARSCHEN TILL FRANKRIKE

En soldat som också ingick var Sven Planck Wallpol som skriver i sin dagbok. *"Förteckningen över de städer som jag marscherat igenom och haft kvarter uti 1805 - 1806. Nämligen i Svenska Pommern summa 6 städer och vidare i furstendömet Mickelborg summa 15 städer. Mitt för byn Släten blev jag fången den 6 november 1806 och sedan fördes av fransk bevakning åter till Lübeck, och sedan fortsätter den långa marschen åt Frankrike, från Lübeck den 15 och marscherade genom Mickelborg från Lübeck till Danehyd var marschen 148 mil.*

Marschen gick genom 17 städer. *"Under måndagen får de östgötska krigsfångarna paradera på torget i Lübeck inför Napoleons framgångsrika marskalk, Jean Babtiste Bernadotte".* Petter och hans kamrater var således bland de första svenskar som kunde beskåda vår sedermera blivande kung och landsman! Lördagen den 13 november skedde uppbrottet för truppen som tillfångatagits en vecka tidigare. Marschen anträdde söderut mot Frankrike till staden Donchery. Man marscherade genom krigshärjade platser. Överallt beklagade sig människorna att deras boskap hade förts bort. Även om kyrkorna oftast fick användas som natthärbärgen led soldaterna svårt av kyla och drag. I Spandau fick man ligga utomhus i hållande regn.

FLYKTEN HEM TILL SVERIGE

Efter många äventyr och svåra umbäranden under ett år som fånge lyckades Petter, tillsammans med 14 andra fly från sin fångenskap. Flykten hem till Sverige tog två år, nådde han så småningom hemmet. Brodern Nils ingick inte i den grupp som lyckades fly från fransmännen, utan dog under en transport till fångenskap.

Visan, som Petters sonson, Viktor, vår gammelfarfar nedtecknat och som han lärt sig i sin tur av sin far, Johannes, kom till under flykten hem och berättar om hur de hade det:

*De plågade oss värre, långt värre än förut.
De plågade oss över vår förmåga.*

*Så fingo vi draga lik oxar för plog,
de plågade oss över vår förmåga.*

Men Herren i höjden, de sina hjälpa kan.

Det var väl i den bästa tid på året.

*Ty samman ur vårt fängelse vi rymde, 15 man,
som voro i blomstrande åren.*

*Om dagen gömde vi oss i åker,
äng och mark om natten som jägare måste vandra.*

*Vår hunger var så stor,
vår svett han var så stark
när vi som dessa vägar månde vandra.*

Som om inte detta var nog, så på hemvägen inte så långt hemifrån blev Petter upphunnen av två vargar. Det fanns ingen möjlighet att hinna undan, igen skulle Petters liv sättas på spel, nu när han var så nära hemmet. I väskan hade han ett stycke palt som han först tänkte kasta till rovdjuren för att hejda dem, men så kom han att tänka på att palt var blodmat och då skulle det bli ”etter värre”. I sista stund fick han fram stålet och flintan och slog eld och tände sin pipa.

Gnistan gjorde ”gråbenen betänksamma” och när han sedan började blossa på pipan för fullt vände de om.

HEMMA IGEN FRÅN FRANKRIKE

Hemma igen från Frankrike, kunde Petter inte hitta sin familj på det ställe han hade lämnat dem. Han hörde sig för bland befolkningen i närheten och fick reda på att de varit tvungna att flytta upp till Rödingehult av någon orsak som jag inte kunnat utröna. Där föds dottern Anna Lisa den 23 november 1807. Anna Lisa dör, endast 18 år gammal i vattusot, hon är även ”fördärfad av ven.sjukdom” som det står i husförhörsboken, skrivet av den nitiske prästen.

Petter har med åren blivit lite mer tungsint och lågmäld, han satt ofta insjunken i tankar och då kom ofta tårarna. Upplevelserna i Tyskland och i synnerhet Frankrike hade nog påverkat honom starkt.

KRIGET I FINLAND

Strax därefter, inte långt efter dottern Anna Lisas födelse blev Petter på nytt uttagen till krig. Denna gång mot Ryssland, där hans far hade stridit för cirka 15 år sedan. Nu gällde det att leva upp till ryktet av en stor, stark och modig krigare som många i hans släkt hade varit, samt även hans eget rykte som en tuff och hård elitsoldat som livgrenadjärerna var. Han blev uttagen till slagen vid Sävar och Ratan.

På gården i Sävar där svenskarna slagit bivack, kunde han se ryssarna på andra sidan sjön. Petter och några av hans kamrater blev uttagna till en liten specialtrupp som skulle utföra en avledande manöver och därmed lura ryssarna i en fälla. Petter och hans kamrater smög runt i omgivningarna och bland annat tände eld på en gård, de gjorde även upp andra större eldar. Denna manöver skulle få ryssarna att tro att den svenska bivacken var betydligt större än den i

verkligheten var. Ryssarna gick i fällan när den svenska huvudstyrkan smög sig tyst och försiktigt sig fram och anföll dem, ryssarna blev totalt överrumplade av den manöver som Petter och hans kamrater hade åstadkommit.

I närstriden som utbröt mellan svenskar och ryssar, slog en förlupen kula från ett gevär bort Petters näsa. När dödsskräcken och viljan att överleva är så stark, märker inte Petter att näsan var borta, han känner heller inte den smärta som skadan orsakat. Det var först framåt morgonen, då det börjat ljusna och de värsta tumultet lagt sig han kände en fruktansvärd smärta i ansiktet. Hans kamrater märkte att han var alldeles blodig i ansiktet och han själv märkte att skjortan var alldeles nerblodad.

Han vandrade bort mot fältskäraren ett stycke bakåt i leden, han gick bland döda som låg i hundratal på fältet där de hade slagits, han hörde även hjärtskärande skrik från skadade som ännu inte hade tagits om hand, samt stönande från döende.

Hästar stapplar omkring med avskjutna ben. När en barmhärtig soldat gör slut på lidandet för en häst, får han en mycket skarp åthutning av fänriken, *"Man offrar inte kulor och krut på kreatur"*, skrek han åt den arme soldaten som endast tyckte synd om hästen

När han kom fram till fältskäraren fick han sitta och vänta länge, smärtan i ansiktet var olidlig, men de fanns många före honom med värre skador. Han hörde skriken från tältet, där fältskäraren amputerade ben och armar, blodlukten var stark och stanken från de döda började göra sig påmind. Petter var vid mycket illa mod, men han levde i alla fall, tack och lov.

Fältskäraren kom fram till Petter, som vaknade ur sitt nästan komaliknande tillstånd, dels av smärta, blodförlust, och totalt slut och utpumpad som han var efter nattens strider.

Han tittade på Petters skador, hällde på lite brännvin för att desinficera såret lite grann, det sved som eld och Petter skrek ut sin smärta. När det värsta lagt sig lindade fältskäraren ett tygstycke runt hans ansikte och han fick lite brännvin att döva smärtan med. Petter förflyttades till de bakre leden där han fick vila sig några dagar. Smärtan i ansiktet var nästan outhärdlig och för att klara detta, var Petter för det mesta starkt alkoholpåverkad.

HEM FRÅN FINLAND

Petter blev så småningom hemskickad på grund av sina skador, han mönstrade av i Härnösand den 6 oktober 1809. Där stod Petter i hamnen i Härnösand och marschen hem påbörjades hem dagen efter ankomsten. Han kommer hem till Kisa i januari 1810. Han går upp till Rödingehult i tron att familjen är där. Men där fanns de inte, så på nytt får Petter höra sig för i omgivningarna vart familjen tagit vägen.

Familjen hade varit tvungen att flytta tillbaka till Hagstugan där Brita hade fått tjänst som piga på Korpklev. Brita blev först rädd när hon såg Petter komma gående uppför backen vid torpet. Han var ju inte alls sig lik och med näsan bortskjuten, såg han nästan grotesk ut. Hur som helst, Brita blev glad, han levde ju trots allt. Petter var vid hemkomsten sjuk och svag dels av den långa marschen och såret i ansiktet som var infekterat och dessutom frostsakat.

Han var slut, både kroppsligt och själsligt, efter alla de upplevelser och umbäranden han hade fått utstå. Men bara att få vara hemma hos sin familj även om torpet och livet i övrigt var ett elände så framstod det som himmelrike i jämförelse med vad han upplevt.

Brita, vid sidan om sitt slit på Korpklev och oron över att ha något att sätta på bordet till mat på kvällarna, vårdade hon Petter med olika slags örter, lavar och mossor som hon hämtade sena kvällar i skogen. Vården och omsorgen som Brita gav Petter och att han fick vara hemma, slippa höra skrik, skott från gevär och kanoner samt krevader från exploderande krut gjorde att han så småningom återhämtade sig.

Den 17 oktober 1810 föds deras femte barn, Anna Brita i Hagstugan. Lilla Anna Brita blir knappt 11 år och hon dör den 17 juli 1821. Under åren som går föds sonen Sven Johan den 11 januari 1813 i Rödingehult. Dottern Brita Sophia föds den 3 december 1815 i Rödingehult. Dottern Eva föds den 14 februari 1817 också i Rödingehult. Och slutligen vår farfars farfar - Johannes som föds den 25 maj 1824 även han i Rödingehult. Under år 1820 innehar Petter torpet Toppkullen, 1821 arbetar han som dagsverksarbetare på Ulvingbo.



Platsen där Hjelmstugan stod

HJELMSTUGAN – GRATIALIST

Vid generalmönstringen den 10 juni 1818 får Petter avsked ur Livgrenadjärerna på grund av sina skador och en venerisk sjukdom och han blir så kallad gratialist - dvs. han får en viss pension från militären samt han får en bit egen mark som är tilldelad av Sundsnäs. Han får också löfte att *till stugbyggandet ta så stora träd i skogen som han själv orkade bära hem*. När stugan var färdig visade det sig att Petter hade huggit och burit hem väldiga stockar och stugan, -efter dåtida mått-, var både hög och rymlig.

Petter hade under sina år som indelt soldat marscherat oerhört mycket. Detta slet mycket på skor och kängor. Någon skomakare fanns inte tillgänglig så det var bara att lära sig själv att reparera dem. Detta hade han nytta av när han avskedats ur militären – han hade ett litet skomakeri hemma vid Hjelmstugan som drygade ut hans knappa pension.

Hustrun Brita dör hemma i Hjelmstugan den sjunde september 1846. Nu hade Petter endast yngsta dottern Eva med sin oäkta son Johan Alfred kvar hemma. Hon stannade kvar på torpet och sköter Petter tills han dör den 20 oktober 1855.

Redan den 30 november samma år gifter sig Eva med en Per Johan Andersson från Vimmerby och han flyttar in i stugan tillsammans med Eva. Den 20 augusti 1868 dör Eva hemma i Hjelmstugan. Per Johan bor kvar i stugan och gifter om sig med en Sara. Sofia Andersdotter som är den sista boende på Hjelmstugan hon dör 1927 96 år gammal.

Levnadshistoria – Johan Yxhammar

Livgrenadjär , modelejon och elitsoldat

BLIR SOLDAT

Johan Yxhammare föddes 1747 på torpet Dankedalen under Rothult Västra Eneby socken. Han var son till torparen Per Person och hans hustru Carin Jonsdotter. 1777 blir Johan soldat och livgrenadjären No. 23 på Viggetorpet under Yxefalls rote där han efterträder Daniel Ekstedt som dött hemma på torpet.

En Grenadjär var dåtidens elitsoldat, utrustad med handgranat, musköt och sabel. Grenadjärerna ingick som en elitdel i kompanierna och kändes igen bl. a på sin toppiga mössa, utan brätten, för att inte hindra kastarmen.

Livgrenadjärerna blev modelejon under Gustav IV Adolfs tid vid makten. Då fick livgrenadjärerna tydliga instruktioner om hur de skulle se ut när de marscherade i fält. Uniformer, hår och skägg skulle se ut på särskilda sätt.

1793 skulle alla soldater ha mustascher. Den som inte kunde skaffa det naturligt fick måla mustascher eller skaffa sig lösmustascher. 1795 kom en ny modell på hårlockar, den som inte hade hår så det räckte skulle använda löshår. Jag undrar om lösmustaschen och löshåret satt kvar när man krigade eller de användes enbart vid parader.[Författarens kommentar]



Lifgrenadjär

BILDAR FAMILJ

Han och hans hustru får fyra barn, tre söner och en dotter, Sonen Per Jonsson, sedermera Knekten Petter Hjelm, Sonen Nils Jonson, sedermera knekten Nils Malmén som dog 1807 i Tingsås under resan till fransk fångenskap. Sonen Gustav Jonsson. Sonen Hemming Jonsson, sedermera knekten Hemming Millberg, tjänar militären i 46 år, begär och får avsked 1846. Han har bevistat 1813 och 1814 års fälttåg, *han är tillsvidare krigstjänst oförmögen*.

Johan lever ett torparliv på soldattorpet med allt vad det innebär under nästan åtta år. Vid mönstringen i Linköping i november 1785 blir han kommenderad till Finland och kriget där och 1788 inleder Gustav III ett krig med Ryssland. Orsaken var framför allt för att vinna både inrikes- och utrikes fördelar. Gustav III var i behov av att stärka sin popularitet. Ett krig skulle lösa många av hans inrikespolitiska problem.

Striderna är hårda många dör och många blir svårt skadade, där i bland Johan. Han är svårt skadad och för först tillbaka i de bakre leden till fältskären. Han kan inte göra så mycket. Han lider svårt av sina skador men sjukvården i fält var allt annat än bra. De största hoten kanske inte var de direkta skadorna utan de infektioner som var ett resultat av orenligheten som fanns bland inte bara skadade utan även den allmänna orenligheten och sjukvårdens personal. Desinfektion av olika sår bestod - i bästa fall - av brännvin till både sår och patient

Johan förs senare över till arméns sjukhus i Finland. Han var så svårt skadad att han aldrig kunde flyttas från sjukhuset. Han levde under plågor på sjukhuset i Finland under tre år där han sedan dör som ett resultat av skador, orenlighet och infektioner. Han blev endast 43 år gammal, han efterlämnade hustru och fem barn från åldrarna 3-17 år.

BOUPPTECKNING OCH OMYNDIGA BARN

Hustrun Karin och hennes fem omyndiga barn håller bouppteckning efter Johan den första april 1791. Hon och Johan hade under sina 12 år på Viggestorpet lyckats få ett, med dåtidens mått mätt, någorlunda drägligt liv. De hade lyckats få ihop några kor, en stut, får och grisar, kanske några gäss. De första sex åren på torpet var Johan hemma, sedan i Finland som han aldrig kom hem från.

Levnadshistoria – Husaren Johan Ekberg

Blev en pojke så skulle han ha namnet Johan
torsdagen den 20 september var en ganska bra dag, sommaren hade dröjt sig kvar ytterligare en tid visserligen var morgonen lite kylig, men hög och klar luft.

Greta Larsdotter, Johans mor, hade just gått upp och tänd i den öppna eldstaden i rummet, solen hade inte kommit upp ännu, det var kallt inne, Johans far Johan d.ä., var inte hemma, han var ute på möte och övade krigföreläsning, Johans pappa var nämligen ryttare vid Ekholmen och det hörde till varje år vid den här tiden att man samlades och övade. Det skulle nog dröja ytterligare säkert någon vecka innan han kom hem igen.

Som sagt morgonen var kylig, det märktes inte minst inomhus, Greta var havande och skulle snart föda sitt första barn, Greta och Jan hade sedan tidigare bestämt att, om det blev en pojke så skulle han ha namnet Johan, de visste ju inte om Jan skulle hinna hem från mötet innan barnet var fött.

Greta hade just fått eld i spisen och den sköna värmen började så sakteliga komma och värma upp frusna människor och djur. Det fanns även tre gäss och en gris som Greta brukade ta in på kvällen, det hände annars att de lätt kunde försvinna under natten.

Torpet som de bodde hade Johan blivit tilldelad av militären, och hette Berga och låg under Ekholmen, Veckholms socken, där Jan Ekberg, Johans far var ryttare. Det var ett traditionellt litet soldattorp, bestående av stuga, kammare och farstu.

SONEN CARL JOHAN FÖDS

Greta kände på sig att hon skulle föda när som helst, hon hade inte mer än fått klart med mjölkningen från den ko som de hade ute i ladugården, när den först värken satte in, hon tog sig in till kammaren och lade sig för att vila, detta pågick under morgonen och förmiddagen, inget hemma hade blivit gjort, hon oroade sig för detta, men värkarna tog överhanden och ett par timmar senare var ett litet gossebarn fött. Johan blev namnet som de hade kommit överens om.



Figur 2 Husar



Veckholms kyrka

Johan var den näst äldste av totalt sex barn, Johan, född 1781-09-20, Christina född 1783-02-26, Carl född 1785-01-05, Maria född 1786-10-24, Charlotta född 1789-04-16 och Charlotta född 1782-09-01, alla på torpet Berga. Endast fyra hade överlevt, dottern Charlotta som var född 1789 dog redan 1792 endast nio månader och 14 dagar gammal, hon dog av "*kåppor*". Den andra dottern som också hette Charlotta född 1792-09-01 dog endast nio månader och en dag gammal i "*Hjertesprång*".

JOHAN BLIR SOLDAT - KORPRAL

Johan flyttade hemifrån redan som 14-åring, först till Amnö och tjänade som dräng där, han flyttar sedan hem till torparen Carl Jansson under Amnö. Han lever sina tonår på, Amnö, Grysta under Säby rote och Nybo under Amnö och han kommer till Härjarö, under Amnö 1802.

Här någon gång efter 1802 blir Johan soldat. Nästa gång man hör talas om Johan Ekberg är när han gifter sig med Maria Brita Lindberg, Trädgårdsmästar-dotter till trädgårdsmästaren Carl Lindberg på Ekholmen, Maria Britta var född 1779-05-29 i Länna (D). Och var examinerad och privilegierad barnmorska. Hon var även antagen som barnmorska inom Veckholms pastorat.

Vid giftermålet står Johan Ekberg upptagen som Corporalen vid Öfv. ^{Lns} Comp. Af Kungl. Upplands Reg.^{te} Nr. 10 Johan Ekberg, boende i Uppeby Soldathus Uppeby Rote. Förmodligen har han tillhört någon annan rote tidigare.

SKADAD I FINLAND

Enligt de uppgifter jag har, har Johan deltagit i kriget i Finland mot ryssarna 1808-1809 och blivit tillfångatagen eller sårad. Han återvände således inte med sitt ordinarie förband. Han hade blivit skottskadad i benet. Såret var infekterat till den grad att det hade börjat *växa mask i såret*, Johan led svårt av detta och bad fältskären att själv få sköta såret.

I sådana fall brukar roten tillsättas med ny karl. Om den ordinarie karlen kommer tillbaka finns alternativen att antingen knuffa ut den tillfällige och återfå den ordinarie roten eller också få tillträda en annan vakant rote. När han kommer hem återvänder han till sin födelsestrakt och försöker således att bli placerad på en annan rote.

KRONOARBETE - STOCKHOLM

År 1811 blir Johan kommenderad till kronoarbete i Stockholm. Maria Brita har precis blivit gravid igen när Johan ger sig av till Stockholm, han är där större delen av 1811. När Maria Brita var till Stockholm i september för att besöka Johan, föddes deras son Carl Johan, han döptes även där. Johan och Maria begärde dopattest av komministern och hovpredikanten Z. Isac Renström i Jacobi församling att överlämna denna till hemsocknen.

Maria och Carl Johan hinner knappt hem igen efter besöket i Stockholm så dör deras första son endast 2 månader och 29 dagar gammal, ett hårt slag för den lilla familjen. Det finns ingen dödsorsak angiven för Carl Johan.

AVSKED OCH NÅDEÅR

Johan begär avsked från militären på försommaren 1813 och beviljas avsked därifrån den 26 juli 1813. De lever vidare på Uppeby Soldathus under det s.k.

nådeåret. Johan och Maria Brita lever vidare på Uppeby Soldathus och 1813 den 30 september föds dottern Johanna Lovisa och hon döps dagen efter. Familjen har nu utökats med en liten dotter, trots denna glädje sörjer Maria sin förlorade Carl Johan hon har svårt att komma över detta. Livet på soldathuset går vidare, hårt, trångt och slitsamt.

Den 15 mars 1815 var det dags att bryta upp från soldathuset och flytta till prästgården han hade nu fått sitt nådeår på soldathuset och nu måste han flytta vidare. Han får plats på Hacksta prästgård, familjen är där dryga året innan de på nytt får leta efter nytt arbete. Den sjunde maj 1817 föds deras efterlängtrade son Johan Lovis, han föds under perioden de finns på Hacksta prästgård.

Uppbrotten är många och återigen måste familjen bryta upp. Han finner arbete i Svinds by och är där dryga året innan det är dags att bryta upp igen. I slutet på 1817 kommer de till Skörby ägor och de kommer att bo på "Quarnen" där. De flyttar så småningom till ett nytt torp, Skälberget under Skörby ägor.

ENSAM MED TVÅ SMÅ BARN

De många uppbrotten från olika boställen, förlusten av Carl Johan och dessutom sitt eget arbete som barnmorska med många och långa dagar har tagit hårt på Maria Brita. Så lördagen den 9 oktober dör Maria Brita av slag, hon begravs den 17 oktober. Nu, helt plötsligt är Johan ensam med två barn, sex och två år gamla. Johan är bedrövad och vet inte riktigt vad han skall ta sig till.

Den 28 oktober 1819 hålls det bouppteckning efter hans hustru Maria Brita, där omnämns det att Johan nu står engrammen med två omyndiga barn. Egendomen vårdades av *Nämndemannen och välförståndige Pehr Erson i Skörby och de omyndigas rätt bevakades av bonden Pehr Erson i Hjelsta*. Boets tillgångar utgavs till 202 riksdaler, 17 skilling och 2 rs, boets gäld uppgavs till 91 riksdaler 38 shilling och 8 rs.

Det vill säga att Johan och Maria hade byggt upp en ganska god standard och välmående under sina nio år tillsammans. Här skall tilläggas att Maria kom från relativt goda förhållanden och hade ett bra eget arbete.

UPPBROTT - FÖRSÖK TILL NYTT LIV I YTTERENHÖRNA

Johan blir kvar på Skälberget fram till i slutet på september 1820. Den 19 november 1821 dyker Johan upp på Ekeby rote i Ytterenhörna (AB), nu tillsammans med en ny hustru eller sambo, Catharina Hansdotter, de kommer närmast från Stockholm.

Vad Johan gjort där sedan han flyttade från Hacksta är fortfarande höljt i dunkel. Med sig har han inte bara sin nya sambo/hustru Catharina utan även barnen Johanna Lovisa och Johan Lovis från sitt äktenskap med Maria Brita.



Ytterenhörna kyrka

Två barn föds under tiden de är på Ekeby i Ytterenhörna, nämligen Clara Maria född den 19 april 1823, hon döptes samma dag, modern uppgavs vara 25 års vid Clara Marias födelse och Claes Conrad född den 27 april 1824, han döptes den 28 april. Men Johan drabbas på nytt av att första barnet med Catharina Hansdotter endast blir 2 månader och 11 dagar gammalt, när hon dör av feber. Lilla Clara Maria begravs den 6 juni 1823.

UPPBROTT IGEN

Så var det dags att bryta upp igen efter lilla Clara Marias död, Johan tycks inte finna ro och glädje, nu bär det av mot Lovö i Mälaren. De dyker upp på gården Norrby på Lovö, Johan blir där dräng, hustrun Catharina barnen Johanna Lovisa, Johan Lovis och Claes Conrad är med, de dyker upp på Norrby första gången den första december 1825.

Inflyttningen till Norrby verkar mera vara av tillfällig karaktär, redan 15 november 1826 dyker familjen upp på gården Söderby (Lovö). Familjen utökas den tredje september 1828 med sonen Carl Gustaf, samtidigt som dottern Johanna Lovisa och Sonen Johan Lovis flyttar till Stockholm.

Johan försöker finna ett ytterligare uppdrag inom socknen för att få det bättre inte bara ekonomiskt utan även få en högre status inom socknen, han söker tjänsten som kyrkvaktare, efter den förre kyrkvärden Johan Wattman, han förlorar till förmån för Olof Bogren vid prästgården

Den 14 oktober 1828 får Catharina genomgå kyrkotagning efter det att hon fött sonen Carl Gustav, detta sker i Lovö kyrka, detta för att rena henne efter graviditet och födsel som ansågs medföra orenhet, inta bara fick hon genomgå denna förnedring med nutida mått mätt hon fick även betala för det till kyrkan, 8 shilling. Med tanke på den fattigdel hon senare fick 8 Riksdaler om året, var dessa 8 shilling en stor utgift

FJÄRDINGSMAN PÅ LOVÖ

År 1828 söker och får Johan platsen som Fjärdingsman och i och med denna tjänst flyttar han till gården Hvilan, Lovö, för tillfället ser det lite ljusare ut för familjen, Johan har äntligen fått ett arbete som han förtjänar, barnen har överlevt Johanna Lovisa har vuxit upp och flyttat till Stockholm, hon återkommer därifrån 1829 för att komma hem och konfirmera sig, hon flyttar sedan tillbaka till Stockholm igen 1830.



Hvilan slott, Dottingholm, Lovö

TRAGEDI INOM FAMILJEN - GRUBBLERIER

En ny tragedi drabbar familjen på nytt, sonen Carl Gustav endast 3 år gammal dör av slag den 29 februari 1832, han begravs den fjärde mars. Det är nu det tredje barnet som Johan får vara med om att begrava, Dessutom så flyttar sonen Johan Lovis tillbaka till sin fars hemtrakter, Hacksta och blir soldat.

Detta tar mycket hårt och tillsammans med det han upplevde i Finland under kriget 1808-09 och vetskapen att son Johan valt samma bana som han gör Johan

till en nedstämd man med många grubblerier. Hustrun Catharina är höggravid vid tidpunkten Carl Gustavs död. Johan och Catharina försöker och trots allt lever vidare, så 18 mars 1832 föds deras son Johan Edvard. Johan Edvard tycks vara stark och överlever de första åren, Catharina är snart gravid igen och 1834, den sjätte oktober föder hon sonen Gustav Adolph.

Johan blir allt sämre, inte bara psykiskt, utan även fysiskt han har tappat lusten att leva, märkt av många och svåra händelser, många och långa arbetsdagar som fjärdingsman har tagit ut sin rätt och Johan dör den 11 maj 1835, precis som våren kommit till Mälaren och Lovö, han begravs den 17 maj.

Där står nu hustrun/sambon Catharina Hansdotter ensam med barnen Claes Conrad 11 år, Carl Gustav 7 år, Johan Edvard 3 år och Gustav Adolph knappt ett år gammal Dottern Johanna Lovisa var på 22:a året och gift med drängen Eric Söderlund, Johan Lovis hade flyttat till Hacksta. Hon vet inte vad hon skall ta sig till. Visserligen kan hon klara sig kanske ett år till då hon kommer att få behålla bostället tillsvidare samt halva den lön som Johan hade som fjärdingsman, men lätt blir det inte.

BOUPPTECKNING EFTER JOHAN

Den 22 maj 1835 förrättades bouppteckning efter Fjärdingsmannen Johan Ekberg, Boet uppgavs av Catharina. Boets tillgångar uppgavs till 65 Riksdaler banco och 16 shilling, skulderna upptogs till 44 Riksdaler banco och 24 shilling, knappt 22 Riksdaler återstod för henne att klara sig på, det skulle inte räcka långt.

Så i maj 1835 efter bouppteckningen ansöker hon om fattighjälp till sockenstämman, men på grund av den halva lön hon kommer att få så blir det avslag, men socken-stämman insåg Catharinas prekära läge ville *man "framledes oss i den mån det behöfde, se till hvad i detta fall kunde göras"*. Catharinas situation förvärras och 1836, den 12 juni begär hon på nytt om fattighjälp. I stämmoprotokollet från detta datum kan man läsa under § 5 att *"Fattigdel beviljades Enkan Ekberg vid Hvilan, 3:ne minderårige barn, tillsamman 2 Riksdaler banco quarstiklier till vidare"*

YNGSTE SONEN DÖR

Nya tragedier träffar Catharina bara tre år efter hennes man dött dör även hennes yngste son Gustav Adolph, han dör den 21 januari 1838, endast drygt 3 år gammal. Catharina bor kvar vid Hvilan med barnen Claes Conrad och Johan Edvard under mycket knappa förhållanden.

SONEN CLAES CONRAD - LJUSPUNKTEN

En ljuspunkt i tillvaron är dock sonen Claes Conrad har lärt sig spela orgel och visar sig ha *"sällsynt fallenhet och håg"*. Pastor Mellander i Lovö Kyrka framställer på sockenstämman, den första december 1839 om man inte inom socknen kunde göra en insamling till ett så kallat "Piano forte" till Claes Conrad. Denna ovanliga framställan hade kommit fram på grund av att



Lovö kyrka

Claes Conrad, *åtskilliga gånger under sommaren spelat orgel i kyrkan till allmänt bifall*. Inte bara lyckades pastor Mellander samla ihop till ett Piano forte utan även till hans utbildning på musikaliska akademien i Stockholm.

Detta var naturligtvis en gudagåva för Catharina, Claes Conrad skall få sitt piano forte, och kan påbörja en ordentlig utbildning, Claes Conrad lovade även att ta hand om sin bror Johan Edvard och med denna vetskap och glädje dör Catharina den sjätte mars 1846 och hon begravs den 12:e.

JOHANS ÄNKA CATHARINA DÖD

Den nionde maj 1846 förrättades bouppteckning efter Enkan Catharina Ekberg, född Hansdotter vid Hvilan i Lovö socken. Hon lämnade efter sig sonen Cales Conrad 22 år och sonen Johan Edvard 14 år.

Boet uppgavs av sonen Claes Conrad. Boets tillgångar uppgavs till 41 Riksdaler, 5 shilling och skulderna till 37 Riksdaler, 29 shilling, Kvar var alltså endast, knappt 4 Riksdaler, en halv fattigdel som Claes Conrad, Johan Edvard, Johanna Lovisa och Johan Lovis skulle dela på.

Efter det att bouppteckningen är klar och reglerad i maj, flyttar Claes Conrad och Johan Edvard till Stockholm och ett nytt kapitel skrivs om den Ekbergska släkten.

Levnadshistoria – Soldaten Anders Lärka

Födelse

Han är den tredje generationen som bor på Elfdahlsgården. Anders föds tisdagen den 25 november 1766 hemma på Elfdahlsgården, föräldrar är Elfdahls Pär Mattsson och hans hustru Karin Olofsdotter. Hans far, Elfdahls Pär hade kommit tillsammans med sina föräldrar Matts Michelson och hans hustru Marit Hansdotter från Loka by i Älvdalens socken.



Elfdahlsgården i Backa

De hade förmodligen flyttat från Älvdalen på grund av svält och hungersnöd, Att så var fallet kan bekräftas genom andra personer i Matts närhet, några av hans närmaste flyttade till Offerdal i Jämtland "för hungersnöds skull". Matts är den första som kommer att kallas Elfdahls före sitt första namn.

Anders växer upp på Elfdahlsgården med sina föräldrar. Hans föräldrar har lyckats skapa en någorlunda tillvaro dräglig på Elfdahlsgården, dit Anders farfar kom för cirka 60 år sedan. Han kanske har inspirerats av sin farfars far Michel Grubb som var soldat i Orsa kompani att själv bli soldat, och han måste på något sätt skaffa sig en egen inkomst för att kunna försörja sig och sin framtida familj. Så 1786 gifter sig Anders med pigan Anna Ersdotter, född 1764 från Blecket. Annas farfars far är Witkens Danitz från Lerdal.



Ättlingar till Anders Lärka på trappan vid Elfdahlsgården, bland andra Monica, Margot och Maud Leindal

Barnen i familjen

Pär.....född 1793 den 26 augusti
 Karin.....född 1796 den 20 januari
 Brita.....född 1798 den 21 juli
 Anna.....född 1802 den 16 januari
 Lilla Kerstin.....född 1804 den 29 september

Lilla Kerstin dör drygt ett år gammal och Prästen skriver den 2:a Advent den 8 december: "På denna dagens morgonstund hafv vi till graf och hvila en vår vän afliden christendoms syster, Soldaten ärlige och manhaftige Anders Persson Lärka och hans kära hustru Anna Erdotter lilla dotter Cherstin från Backa. Hon föddes därstädes af nämnde föräldrar af 30 september sistledet år och blev

fter den naturliga födseln upptagen i det nåda förbund som genom sum emellan Gud och syndare upprättat blivit. Hennes lifstid blef icke lång, ty Han som har målet för vår tid hade henne kär och därför tog han henne bort från en ond och förfärlig värld. Hon insjuknade av en okänd barnsjukdom och dog den 4:e sistledne december klockan 5 om aftonen sedan hon här i världen lefat 1 år 2 månader och 2ne veckor”

Vid generalmönstringen den 29 april 1791 blir Anders godkänd och antagen som soldaten No. 59 Anders Lärka vid Dalregementet, Rättviks kompani, Boda rote, han ersätter soldaten Erik Olsson. Han hinner vara med på ytterligare två generalmönstringar innan kriget kallar då han blir kommenderad till första Napoleonkriget 1805 i Pommern.

Första Napoleon-kriget

Sverige ville bidra till att störta Napoleon. I början av kriget, som startade redan 1803, höll sig Sverige neutralt. Dock blev Sverige mer och mer indragen i konflikterna eftersom Gustav IV Adolf var fanatisk motståndare till Frankrike. Mot sina militära rådgivares önskan förklarade han krig mot Frankrike den 31 oktober 1805.



Fäkting på liv och död mellan svenskar och fransmän

Kriget fördes i stort sett på tysk mark.

Utgångspunkt för de svenska

trupperörelserna var Svenska Pommern. I början av november 1805 fanns en armé bestående av drygt 12 000 svenskar och ryssar stående i Svenska Pommern. Planen var att via fästningen Hameln, som var i franska händer, förflytta sig mot Hannover, där engelsmännen var på plats

Den slutliga freden mellan Frankrike och Sverige slöts i Paris den 6 januari 1810. Sverige måste inte ge ifrån sig några landområden, utan tvingas istället in i Napoleons handelsblockad mot England. Detta är allvarligt för den svenska ekonomin eftersom England är en av Sveriges viktigaste handelspartner vid den här tiden.

Anders har haft turen att överleva kriget och återvände så småningom hem till Dalarna och Rättvik och livet återgick till en någorlunda tillvaro. Anders hade naturligtvis haft ohyggliga upplevelser från sin tid i Tyskland, men under sin tid i Tyskland hade han också skaffat sig en hel del kunskaper att snida i trä, denna förmåga utvecklade han under många år och med hjälp av denna kunde han tjäna lite extra pengar både under kriget och för sig och sin familj.

Han hinner vara med på en generalmönstring i Stora Tuna den 29 juni 1806 innan det är dags att krigsmakten kallar på honom igen, denna gång är det kriget mot Ryssland som äger rum i Finland 1808.

Kriget i Finland 1808-1809

Strategin var att förhindra att Ryssland erövrar Finland samt att inte tvingas delta i Napoleons handelsblockad mot England samt förhindra det danska angreppet och möjligen erövra Norge från Danmark.

I juni-juli 1807 slöt den ryske tsaren, Alexander I, och den franske kejsaren Napoleon Bonaparte fred i Tilsit. Därefter ingick de en allians, där ett av målen var att få Sverige att delta i handelsblockaden mot England, som Napoleon startat. Alexander var även intresserad av att erövra Finland som han ville förena med Ryssland. Ryssland krävde dessutom att Sverige skulle stödja dem med att hålla England ute från Östersjön – vilket Gustav IV Adolf vägrade gå med på, varpå kriget startade.



Många slogs ner och led innan de dog

Sveriges krigsmål blev därför att försvara sig mot Ryssland och samtidigt försöka se till att de inte tog Finland. Man skulle även försöka förhindra att bli indragna i Napoleons handelsblockad mot England.

När sedan Adlercreutz lidit nederlag vid Oravais föll Finland i ryssarnas händer. Därmed förlorade Sverige för alltid Finland.

Ja så var ytterligare ett krig utkämpat av Anders, han vände hemåt igen, den långa vägen hem. Efter avmönstringen, var det inget annat än att traska och gå hem till Rättvik och Backa. Han ansågs sig ha haft en outgrundlig tur som hittills överlevt inte bara ett utan två krig. Detta hade satt sina djupa spår i Anders och han blev mer och mer övertygad om att något större hade hjälpt honom under dessa tider, då han hade sett så mycket lidande och död.

Äntligen får Anders ett antal år som han får vara hemma på Elfdahlsgården i Backa. Han är märkt av krigens fasor och lidande, han hade trots allt skött sina sysslor hemma på gården och dessutom använt sig av sitt sniderikunnande och bland annat skurit en hel del husgeråd som tallrikar skålar och bland annat skurit ett par vackra ljusstakar till kyrkans utsmyckning, vilka hade uppskattats mycket av prästen. Han hade till slut funnit något av en inre frid genom sina samtal med prästen och med Gud under sina besök i kyrkan i samband med snideriet. Han skötte också en del enklare sysslor i både kyrka och på kyrkogården, för att på detta sätt ”komma närmare Gud” enligt honom själv. Han sökte även tröst i nattvarden vilken han tog ofta.

1813 var det dags igen att bli kallad ut i krig och elände, hann kallades ner till Pommern igen för att delta i det andra Napoleon-kriget under ledning av kungen Karl XIII och Karl Johan, blivande kungen Karl XIV Johan och anfadern till vår nuvarande kungliga släkt Bernadotte.

Andra Napoleon-kriget

Sveriges strategi var att erövra Norge och bidra till Napoleons fall. Kriget startade redan i maj 1803 då Storbritannien proklamerade krig mot Frankrike. Sverige gick med i kriget först tio år senare. Sveriges allierade i kriget var England, Ryssland, Österrike och dessutom ett flertal tyska stater. Eftersom Sverige 3 ½ år tidigare förlorat Finland till ryssarna, var ett av Sveriges krigsmål att försöka kompensera detta genom att erövra Norge. Man vill dessutom försöka att störta Napoleon. Eftersom Danmark var sammansvurna med Frankrike, kom svenskarna även i krig med danskarna.

I mars 1813 började svenskarna att skeppas över till Stralsund och Wismar. Två månader senare kom den nya svenska kronprinsen, Karl Johan, till Stralsund för att ta befälet över trupperna. Fältmarskalk var Kurt von Stedingk. I oktober 1813 förde Karl Johan trupperna i ett fältslag vid Leipzig där fransmännen förlorar stort. Därefter tvingas de dra sig ur Tyskland.



Slaget vid Leipzig

Efter Leipzig förde Karl Johan sina trupper från Tyskland till Danmark. Han var angelägen om att försäkra sig om Norge, som han fått löfte om för sin medverkan i kampen mot Napoleon Bonaparte.

Endast obetydliga strider förekom, och därefter var Danmark-Norges kung, Fredrik VI, tvungen att avstå Norge till Sverige i freden i Kiel. För Sveriges del avslutas kriget sju månader senare, den 30 maj 1814, med freden i Kiel. Kriget fortsätter dock i drygt ett år till, tills Napoleon blir besegrad vid slaget vid Waterloo den 18 juni 1815.

Efter framgångarna i Leipzig och att Anders hade haft den otroliga turen att överleva sitt tredje krig befann han sig nu i Danmark. Det var oroligt i Norge på grund av Norges krav på självständighet i strid mot den union som Danmark och Sverige enats om i freden i Kiel 1814. Så det var återigen dags att marschera, denna gång norr ut, mot Norge.

Fälttåget mot Norge

Att med minsta möjliga blodspillan få Norge att gå med på en union med Sverige. Detta blev Sveriges sista "krig", även om man kanske inte kan kalla det för ett krig eftersom inte så mycket stridigheter förekom. Orsaken till kriget var att Sverige ville - med så lite våld som möjligt - få norrmännen att acceptera unionen med Sverige som hade beslutats sex månader tidigare i freden i Kiel (januari 1814).

Den 30 juli gick svensk arméstyrka in över norska gränsen med siktet inställt på Fredrikshald och Fredrikstens fästning. Tre dagar senare, den 2 augusti, gick andra svenska trupper in över gränsen vid Svinesund och dagen efter erövrades

Kragerön. 3 augusti inleddes nya förhandlingar, under tiden som svenskarna fortsatte att erövra, och den 4 augusti gav Fredrikstens fästning upp.

Ett stilleståndsavtal skrevs sedan i Moss den 14 augusti och den 4 november slöts unionen mellan Norge och Sverige efter en del hårda förhandlingar i Oslo. Samma dag valdes också Karl XIII till Norges kung där han fick namnet Karl II, och den danske prinsen Kristian VIII fick avsäga sig norska kronan.

Slaget vid Matrand

Slaget om Prästgården Matrand i Eidskogs socken som utkämpades den 5 augusti 1814, och var en sammandrabbning mellan en norsk kår under överstelöjtnant Andreas Samuel Krebs och en svensk under generalmajor Gahn av Colquhoun, som efter sitt misslyckade anfall på Lier under reträtt till Sverige stannat vid Matrand. Krebs hade emellertid sänt omkring 1 100 man till Skotterud, 5 km längre söderut, för att kringgå svenskarnas högra flygel och spärra återtåget för Gahn. Denne lyckades dock med stora förluster att slå sig igenom de norska ställningarna och återkom till Sverige.



Norrmännen har erövrat en svensk kanon

Sammandrabbningen vid Matrand var den blodigaste under hela kriget; Gahn förlorade 17 officerare, 7 underofficerare och 312 man i stupade, sårade och fångar; norrmännen respektive 50 döda och 126 sårade.

Stillestånd sluts i Moss torsdagen den 14 augusti 1814. Det beslutas att Norge skall få ha sin egen grundlag, och i stor utsträckning få sköta sig själv, men skall vara i union med Sverige. Den norska riksdagen (stortinget) beslutar att Norge skall vara ett fritt självständigt rike under en kung.

Även om nu fred hade uppnåtts i Sveriges sista krig betydde detta inte slutet för många av soldaterna, svenskarna förlorade mycket folk i stupade, sårade och fångar och bland fångarna fanns Anders som blev fånge i Norge under sex långa år och med svåra umbäranden och lidande som flöjd.

Hemma på gården i Backa visste man naturligtvis inget om hur det var med Anders, det enda man visste var att han var fånge inget mer, inget om hans tillstånd, mat, kläder med mera.

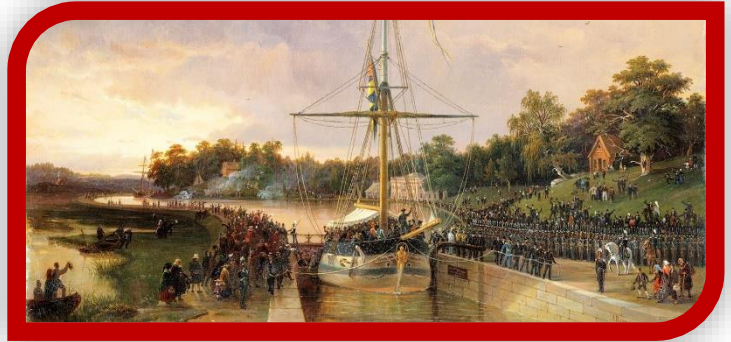
Att Anders överlevt fyra krig, sex år i fångenskap i Norge samt fem hårda kommenderingar vid Göta Kanalbygge får nog anses som något av ett mirakel, det var åtminstone vad Anders ansåg och han trodde att Gud hade gett han någon form av övernaturlig förmåga.

Han hinner inte mer än hem så kallar militären honom på nya hårda uppdrag, denna gång inte minde än till fem hårda kommenderingar som gällde byggandet av Göta Kanal *]. Bygget hade startat redan 1810. Anders var verkligen ingen lust, men han hade inget val, så på nytt var det att ut och marschera, denna gång, som tur var, inte på några krigiska uppdrag, vilket han trots allt tackade sin skapare för.

Arbetet vid Göta Kanal var långa och krävde tungt arbete som slet hårt på Anders. Han hade också skador från de olika krigen han hade deltagit i, inte så allvarliga men de kändes i det tuffa arbetet. Kommenderingarna varade i tre månader åt gången, så han var nog ganska less och sliten vid den femte och sista kommenderingen.

Göta Kanal

År 1832 var det hårda, men hängivet utförda arbetet med att förena Östersjön med Västerhavet färdigt, efter 22 lång år! Mer än 58 000 indelta soldater, ryska krigsfångar och privata arbetare hade lagt ner hela sin själ för att förverkliga Baltzar von Platens vision. Runt 7 miljoner dagsverken à 12 timmar, 84 miljoner timmars slitsamt arbete, var nu till ända. Detta skulle verkligen firas med pompa och ståt!



Göta Kanal vid invigningen 1832

Dagsschema för soldater vid Göta Kanal

*] Så här såg ett vanligt dagsschema vid kanalarbetet
Att gräva Göta kanal kan inte ha varit ett enkelt jobb. I våra arkiv har vi hittat ett dagsschema (dagordning) som stod till grund för grävandet.

04.00	Revelj
04.30 – 05.00	Korum
05.00 – 08.00	Arbete
08.00 – 09.00	Frukostrast
09.00 – 12.00	Arbete
12.00 – 13.30	Middagsrast
13.30 – 16.30	Arbete
16.30 – 17.00	Aftonvard
17.00 – 20.00	Arbete
20.30 – 21.00	Korum och Tapto



Spade som användes vid kanalbygget

Korum kallas den gudstjänst som morgon och afton förrättats vid varje svensk trupp och bestod däri, att en psalmvers sjöngs före och efter en bön vilken upplästes av någon bland manskapet.

Efter gudstjänstens slut utropade befälhavaren "Gud bevare konungen och fäderneslandet!", vilka ord upprepades av truppen. Korum förekommer emellanåt fortfarande i den svenska försvarsmakten, främst bland svensk trupp i utlandstjänst.

Tapto militär signal som innebär återgång till kasern eller bivack för natten. Den kan ges med jägarhorn, signaltrumpet eller trumma. Ursprungligen innebar det också att ölutskänkningen avslutades genom att marketentaren satte tappen till.



En hårt arbetande soldat vid Göta Kanal

Religiös

Anders blev djupt religiös och som prästen skriver efter hans hemkomst från Norge, "Han kom att älska och frukta Gud och sökte tröst i den heliga nattvarden". Det kanske var Anders sätt att på något sätt tacka för att han hade överlevt allt detta elände.

Ytterligare generalmönstringar

Nåväl Anders tar sig trots allt till några generalmönstringar till i Stora Tuna och vid 1820 år mönstring begär han att få avsked på grund av sjuklighet, han beviljas inte detta utan står kvar hos militären i hopp om att han skall bli bättre. Vid mönstringen 1825 i Stora Tuna får han inget besked om sitt avsked, utan får vända hem igen efter avslutad övning på heden. På vägen hem efter den hårda övningen känner Anders att han har svårt att följa sina kamrater på väg hem till Rättvik. När han väl kommer hem igen känner han att krafterna sviker honom efter alla krig och det hårda arbetet vid Göta Kanal.



Generalmönstring i Stora Tuna

Han orkar inte så mycket mer nu, så när han kommer till mönstringen i Stora Tuna 1830 får han sitt efterlängttade besked. Hans befäl ger honom *betyget* "Tjent med utmärkt beröm och anmäls till underhåll" detta beroende på att regementsläkaren har skrivit följande omdöme vid läkarundersökningen "Nu av kroppslig svaghet tills vidare krigstjänst oförmögen" Stegen tycks vara lite lättare nu när han vandrar hem igen efter sin sista mönstring, det känns lite lättare nu tänker han när han går.

Hårt sliten och dör

Anders får ytterligare åtta år hemma på gården i Backa innan han dör. Han är både kroppsligt och själsligt mycket hårt sliten, men enligt prästen sköter han sina sysslor klanderfritt och prästen skriver att Anders *"varit ofärdig en lång tid, trots detta skötte han sina sysslor med noggrannhet och oförtröstad flit"*

Kanske inte så konstigt efter allt marscherande runt hela Europa, Norge kommenderingarna vid Göta Kanal och Stockholm dit han var kommenderad en gång. Livet hade tagit hårt på Anders även om man med dagens mått skulle anse han som en "riktig hårding", kroppen och själen orkar inte hur mycket som helst, så till slut sade kroppen ifrån och han blev sängliggande i sex veckors sjukdom kroppen svällde upp och tillsammans med den vattusot han fått dog Anders stilla avsomnande hemma på Elfdahlsgården i Backa den fjärde juni 1838, Anders blev 71 år och sex månader gammal.



Rättviks kyrka med kyrkstallar

Upplevelser

Det Anders upplevt under sin levnad har vi nog svårt att förstå, bara allt marscherande hundratals mil, lidande, dödsångesten, stanken av döda och blodet, blodet som säkert färgade många slagfält röda. Att se många av sina kamrater dö långsamt i outhärdliga smärtor och inte kunna göra något. Det var något som Anders fick bära med sig i sitt inre, för det var meningslöst att tala om, det då ändå ingen skulle kunna förstå hur han känt och vad han upplevt. Den enda tröst man kan se är att han fick vara med om det "sista" svenska kriget och att han varit med om än en liten kugge till att avsluta svenskarnas evinnerliga krigande och maktfullkomligheten bland adeln.

